

**3^ο Διεθνές Συνέδριο
Αρχαίας Ελληνικής
και Βυζαντινής Τεχνολογίας**

19-21 Νοεμβρίου 2024
ΜΕΓΑΡΟΝ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΑΘΗΝΩΝ

**3rd International Conference
Ancient Greek
and Byzantine Technology**

19-21 November 2024
MEGARON THE ATHENS CONCERT HALL

ΟΡΓΑΝΩΣΗ

ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗΣ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

Το Διοικητικό Συμβούλιο της Εταιρείας Διερεύνησης της Αρχαιοελληνικής και Βυζαντινής Τεχνολογίας (ΕΔΑΒΥΤ) ανέλαβε την ανάρτηση στην ιστοσελίδα της (www.edabyt.gr), σε ψηφιακή μορφή, των εργασιών του 3^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Αρχαιοελληνικής και Βυζαντινής Τεχνολογίας (Αθήνα 19-21 Νοεμβρίου 2024).

Οι εργασίες είχαν γίνει αντικείμενο κρίσεων και σχολιασμού από την Επιστημονική Επιτροπή. Επι πλέον, έγιναν κι άλλες παρατηρήσεις και σχόλια κατά την συζήτηση που ακολούθησε μετά την προφορική τους παρουσίαση στο Συνέδριο.

Οι εργασίες αναρτώνται όπως κατατέθηκαν από τους συγγραφείς μετά την ολοκλήρωση του Συνεδρίου. Οι συγγραφείς φέρουν την ευθύνη του περιεχομένου της εργασίας τους, τόσο ως προς τις απόψεις τους όσο και ως προς την ακρίβεια και την ορθότητα των στοιχείων που παραθέτουν.

The Board of Directors of the Association for Research on Ancient Greek and Byzantine Technology (EDABYΤ) undertook the posting on its website (www.edabyt.gr) of the papers presented at the 3rd International Conference on Ancient Greek and Byzantine Technology (Athens, November 19-21, 2024).

The papers had been subject to reviews and comments by the Scientific Committee. Additionally, further observations and comments were made during the discussion that followed their oral presentation at the Conference.

The papers are posted as submitted by the authors after the conclusion of the Conference. The authors are responsible for the content of their work, both in terms of their views and the accuracy and correctness of the data they present.

ΑΡΧΑΙΟ ΛΑΤΟΜΕΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΗ

Μερκούρη Χριστίνα¹, Αναγνωστοπούλου Ειρήνη²

¹ Αρχαιολόγος MSc, Δ/ντρια Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής

² Αρχαιολόγος MSc, Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής

Email: cmerkouri@culture.gr

e.anagnostopoulou@culture.gr

Περίληψη

Κατά την παρακολούθηση εκσκαφής από υπάλληλο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής για την ανέγερση οικοδομής σε ιδιωτικό οικόπεδο στην Πετρούπολη το 2023 αποκαλύφθηκε υπαίθριο λατομείο λατυποπαγούς ασβεστόλιθου με επιφανειακή οριζόντια εξόρυξη σε βαθμίδες. Το οικόπεδο ήταν αδόμητο και όπως προκύπτει από την μόλις 0,25μ επίχωσή του στα ανώτερα σημεία του δεν είχε γίνει μεταγενέστερη χρήση του χώρου. Ως εκ τούτου, πρόκειται για μια εγκατάσταση, που έχει φτάσει άθικτη και αλώβητη έως τις μέρες μας, προσφέροντας πολύτιμες πληροφορίες για την αρχαία λατομική δραστηριότητα μιας περιοχής στην οποία μέχρι στιγμής τα αρχαιολογικά δεδομένα είναι λιγοστά. Η παρούσα ανακοίνωση περιλαμβάνει τα αποτελέσματα της ανασκαφής, τα οποία αφορούν στην περιγραφή των σταθερών ευρημάτων, δηλαδή των βαθμίδων εξόρυξης, των αποτυπωμάτων των λιθοπλίνθων, που αποσπάσθηκαν, των αυλάκων λατόμησης, των λαξευμένων φωλεών σφηνών, αλλά και των φρεατίων και των ορυγμάτων που αποκαλύφθηκαν. Επίσης περιγράφονται τα κινητά ευρήματα που περισυλλέχθηκαν και επιτρέπουν τη χρονολόγηση του χώρου του λατομείου στους ύστερους κλασικούς-ελληνιστικούς χρόνους (τέλη 4ου αι. π.Χ.-τέλη 3ου αι. π.Χ.), γίνεται αναφορά στο γεωλογικό υπόβαθρο της περιοχής και συσχέτιση της θέσης αυτής τόσο με άλλες θέσεις αρχαιολογικού ενδιαφέροντος που έχουν εντοπιστεί στην Πετρούπολη, όσο και με άλλα λατομεία που έχουν βρεθεί σε γειτονικούς δήμους.

Λέξεις Κλειδιά: υπαίθριο λατομείο, λατυποπαγής ασβεστόλιθος, επιφανειακή λατόμηση, λατομικές αύλακες, φωλεές σφηνών.

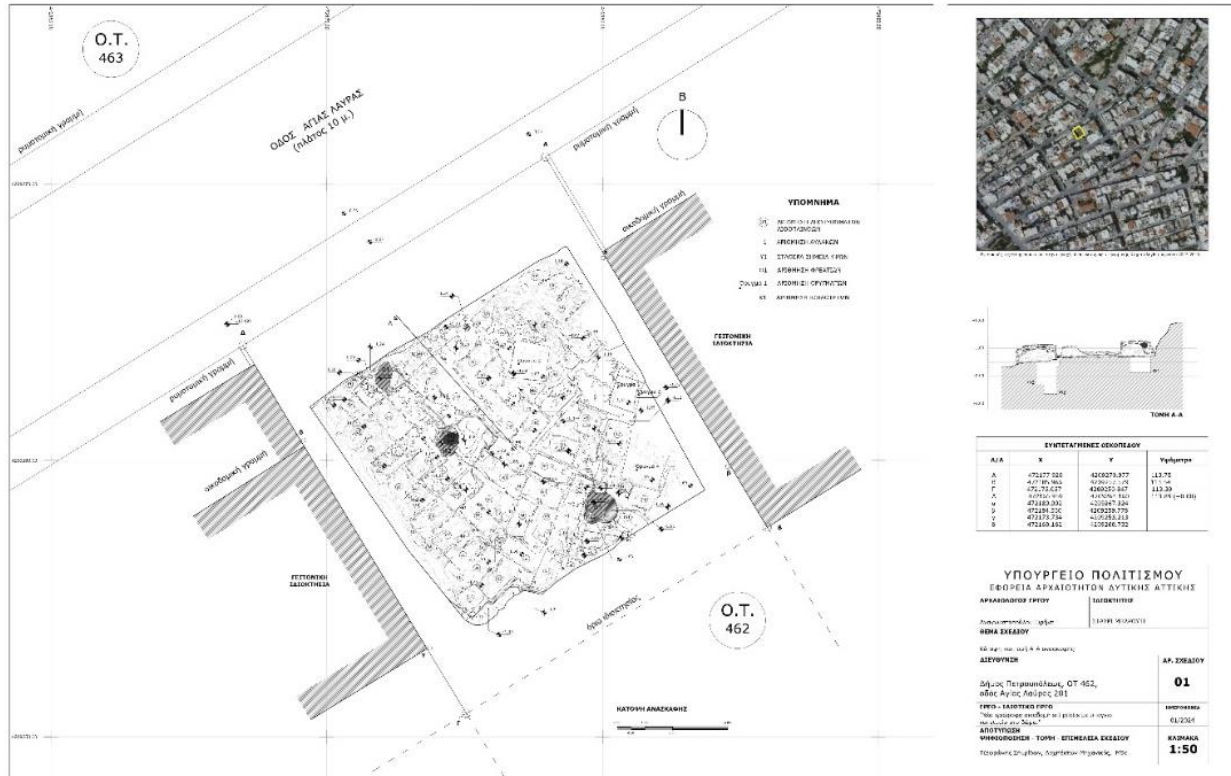
1. Εισαγωγή

Η Πετρούπολη βρίσκεται στα βορειοδυτικά της Αθήνας και εκτείνεται στις νότιες παρυφές του Ποικίλου όρους της οροσειράς του Αιγάλεω. Το πετρώδες υπέδαφός της ήταν πρόσφορο για την εξόρυξη και εκμετάλλευση των λατομικών ορυκτών στη σύγχρονη εποχή. Έτσι, κατά τα μεταπολεμικά χρόνια λειτουργούσαν αρκετά λατομεία στην περιοχή, ένα από αυτά, μετά τη διακοπή της λειτουργίας του αξιοποιήθηκε σε χώρο πολιτισμού και άθλησης, το γνωστό θέατρο Πέτρας.

Ήδη από την αρχαιότητα θα πρέπει να λειτουργούσαν λατομεία στην περιοχή, όπως φαίνεται από το λατομείο (εικ. 1, σχ. 1) που εντοπίστηκε πρόσφατα, μόλις το 2023, σε ιδιωτικό οικόπεδο κατά την παρακολούθηση εκσκαφής από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής για την ανέγερση οικοδομής και αποτελεί αντικείμενο της παρούσας ανακοίνωσης.

Εικ. 1, κάτοψη του λατομείου.

Σχ. 1, κάτοψη του λατομείου και τομή των φρεατίων Φ1-3.

Το οικόπεδο όπου εντοπίστηκε, ήταν αδόμητο και απ' ό,τι προκύπτει από τη μικρή σε πάχος επίχωση του περίπου 0,25μ, που κάλυπτε τα ανώτερα σημεία του, δεν είχε γίνει επαναχρησιμοποίηση του χώρου μέσα στο πέρασμα του χρόνου.

Ως εκ τούτου, πρόκειται για μια εγκατάσταση, που έχει φτάσει άθικτη και αλώβητη έως τις μέρες μας, δίνοντάς μας πολύτιμες πληροφορίες για την αρχαία λατόμηση στα τέλη 4ου με τέλη 3ου αι. π.Χ., οπότε και χρονολογείται ο χώρος, και ενδεχομένως και για τη χρονική διάρκεια της λατομικής δραστηριότητας, συμπληρώνοντας παράλληλα τις ψηφίδες της ιστορίας της περιοχής στην οποία μέχρι στιγμής τα αρχαιολογικά δεδομένα είναι περιορισμένα.

2. Περιγραφή

Το 2023 κατά την παρακολούθηση εκσκαφής¹ στην οδό Αγίας Λαύρας 201 διαπιστώθηκαν λαξεύματα στον φυσικό βράχο σε βάθος -0,73μ από το κράσπεδο του πεζοδρομίου της οδού, ενώ περισυλλέχθηκε μεγάλος αριθμός αβαφών και μελαμβαφών οστράκων, καθώς και τμήματα κεραμίδων από την επίχωση που κάλυπτε όλη την επιφάνεια του οικοπέδου με μεγαλύτερη συγκέντρωση στην ανατολική γωνία και τη νοτιοανατολική του πλευρά.

¹ Η παρακολούθηση για την ανέγερση οικοδομής με υπόγειο σε ιδιωτικό οικόπεδο έγινε από τον εργατοτεχνίτη της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής Κώστα Χαντζαρά, η συμβολή του οποίου στην ανεύρεση αρχαιοτήτων χάρη στην εμπειρία του είναι πολύτιμη για την Υπηρεσία.

Το οικόπεδο ερευνήθηκε ανασκαφικά² σχεδόν εξ ολοκλήρου και αποκαλύφθηκε αρχαίο λατομείο, η έκταση του οποίου καταλάμβανε όλη την έκταση της υπό ανέγερση οικοδομής (εμβαδόν 111.45 τ.μ.).

Πρόκειται για υπαίθριο λατομείο λατυπποπαγούς αβεστόλιθου στο οποίο έχει χρησιμοποιηθεί η μέθοδος της επιφανειακής οριζόντιας λατόμησης με βαθμίδες ανοικτού τύπου (Κοκκορού 2010, 34, Ορλάνδος 1955-60, 84).

Διατηρούνται τρεις βαθμίδες ως αποτέλεσμα της κλιμακωτής εξόρυξης που αρχίζει από τα υψηλότερα σημεία και προχωράει διαδοχικά στα χαμηλότερα, δύο μη αποσπασμένες λιθόπλινθοι (βορειοδυτική και νοτιοανατολική), τέσσερα φρεάτια, τέσσερα ορύγματα και δύο φυσικές κοιλότητες (εικ. 2).

Εικ. 2, κάτοψη του λατομείου. Σημειώνονται τα τέσσερα φρεάτια (Φ1-Φ4), τα τέσσερα ορύγματα (1-4) και οι δύο κοιλότητες (Κ1-Κ2).

² Η ανασκαφή πραγματοποιήθηκε από τους εργατοτεχνίτες της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής Κώστα Χαντζαρά, Αθανάσιο Θεοχαρόπουλο και Δημήτριο Φιλιππίδου, τους οποίους ευχαριστούμε θερμά για την υπομονή και εργατικότητα τους. Η σχεδιαστική και τοπογραφική αποτύπωση της ανασκαφής έγινε από τον συμβασιούχο αρχιτέκτονα-μηχανικό της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής Σπυρίδωνα Τζεφρώνη, η βιντεοσκόπηση και επαγγελματική φωτογράφιση της ανασκαφής από την Ελπίδα Σκούφαλου και οι λήψεις με drone από την Μαρίνα Ευθυμίου, συνεργάτιδες της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής. Τους ευχαριστούμε θερμά για την άψογη συνεργασία. Θερμές ευχαριστίες οφείλουμε στη συνάδελφο αρχαιολόγο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής δρ. Θεοδώρα Γεωργουσοπούλου για την πολύτιμη καθοδήγησή της και τις γόνιμες συζητήσεις σχετικά με τα αρχαία λατομεία, ως ανασκαφέας σε αρχαίο λατομείο στις Αχαρνές.

Διακρίνονται τα αποτυπώματα από τις εξήντα επτά ορθογώνιες κατά κύριο λόγο λιθοπλίνθους που αποσπασθηκαν και από τις ενενήντα έξι περιμετρικές αύλακες που περιέτρεχαν τις προς απόσπασση λιθοπλίνθους, καθώς και από τις φωλεές ελλειψοειδούς κάτοψης, πιθανότατα για την τοποθέτηση ξύλινων σφηνών (Βάκουλης 2000, 97-98, 159).

Τα φρεάτια πιθανόν να κατασκευάστηκαν μετά την εύρεση φυσικών διαμορφώσεων και κοιλοτήτων σε λιθοπλίνθους κατά τη διάρκεια της απόσπασής τους ή μετά από αυτήν και ερμηνεύονται ως χώροι επισκευής ή χώροι ψύξεως των λατομικών εργαλείων. Συγκεκριμένα, θα πρέπει να χρησιμοποιήθηκαν για την εξυπηρέτηση λατομικών εργασιών, ενδεχομένως ως συλλεκτήρες νερού, για τη συντήρηση και επιδιόρθωση των εργαλείων, μέσα στους οποίους κρύωναν τα εργαλεία που είχαν στο μεταξύ οξύνει οι λατόμοι στο αμόνι (Κοκκορού 2010, 66). Οι στομωμένες κόψεις και ακμές των εργαλείων έπρεπε να σφυρηλατούνται συχνά και να εμβαπτίζονται σε νερό, η αποκαλούμενη «βαφή» των εργαλείων (Κουκουβού 2012, 180 και υποσ. 375). Τα φρεάτια Φ1 και Φ4 και τα τέσσερα ορύγματα περιείχαν και λίθους, οπότε πιθανόν να είχαν χρησιμοποιηθεί και ως χώροι απόρριψης λατομικού υλικού.

Στα κατακόρυφα μέτωπα των ανώτερων βαθμίδων εξόρυξης και των ορυγμάτων διακρίνονται ίχνη εργαλείων, παράλληλες αυλακώσεις από ελαφρό τύκο (Βάκουλης 2000, 82, 85, εικ. 5.6, 87, Waelkens, De Paere and Moens 1990, light pick 57-59, fig. 10, “escoude”, *latomis*, 58, light quarry pick 58, fig. 8,9,) ή πλάγια, ευθύγραμμη ίχνη, πιθανότατα από βελόνι λόγω του μικρού βάθους (Κουκουβού 2012, 190, υποσ. 435).

Το οικόπεδο έχει κατωφερική κλίση από τα ΒΔ-Α/ΝΑ περίπου 0,30μ έως 0,55μ, την οποία θα πρέπει να ακολούθησε και η διαδικασία της εξόρυξης.

Αναλυτικά

Πρώτη βαθμίδα (βάθος αποκάλυψης -0,73μ/τελικό βάθος -1,73μ).

Εντοπίζεται σε διάφορα σημεία του λατομείου στο οικόπεδο. Οριοθετείται από αύλακες που δηλώνουν προεργασία για τη λατόμηση και απόσπασση νέων λιθοπλίνθων, η οποία ωστόσο δεν ολοκληρώθηκε. Περιλαμβάνει δύο μη αποσπασμένες λιθοπλίνθους, τα φρεάτια Φ1-Φ4, τις κοιλότητες Κ1-Κ2, δύο τμήματα λιθοπλίνθων ύστερα από αποτυχημένη απόσπασή τους και ένα βαθμιδωτό όρυγμα, που αποτελείται από το όρυγμα 1 και 3. Η οριζόντια επιφάνειά της είναι αδρά επεξεργασμένη, ενώ το μέτωπό της ακριβώς πάνω από τις αύλακες είναι επεξεργασμένο και κάθετο προς τη δεύτερη βαθμίδα. Τα λαξευτά μέτωπα της στη Ν γωνία και στη ΒΑ πλευρά του οικοπέδου αποτελούν τα όρια εκσκαφής του λατομείου σε αυτά τα σημεία. Εκεί η πρώτη βαθμίδα εκτείνεται και εκτός ορίων εκσκαφής του οικοπέδου.

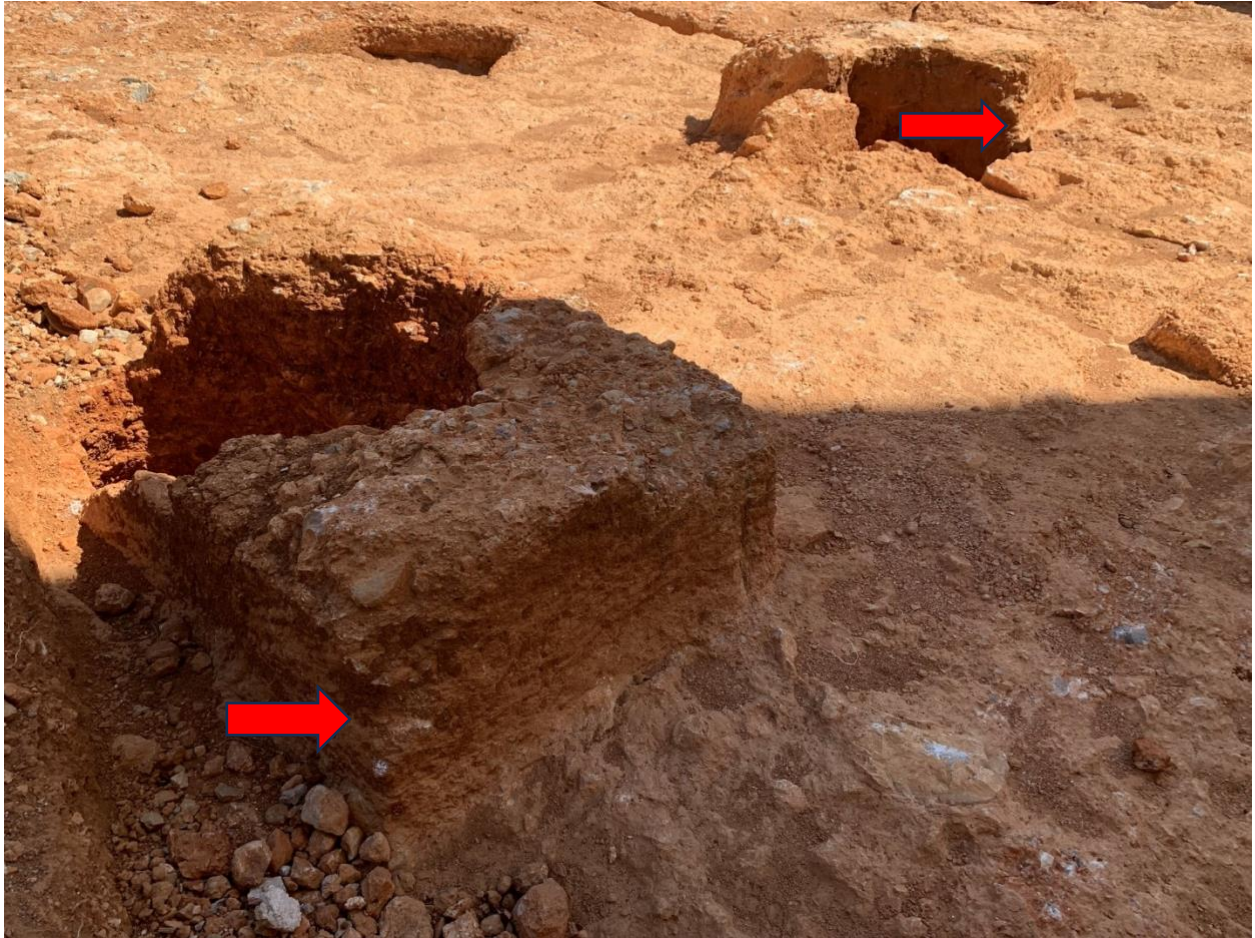
Μη αποσπασμένες λιθοπλίνθοι (εικ. 3): στα ΒΔ του οικοπέδου η πρώτη βαθμίδα οριοθετείται από έντεκα αύλακες (18, 21, 23, 24, 25, 30 στα ΒΔ, 28, 31, 32, 57, 83 στα ΝΑ) κάθετες μεταξύ τους μήκους 0,20-3,08μ, πλάτους 0,03-0,12μ και βάθους 0,025-0,095μ που δηλώνουν προεργασία για τη λατόμηση και απόσπασση δύο λιθοπλίνθων (βορειοδυτική και νοτιοανατολική), η οποία δεν ολοκληρώθηκε λόγω των ιδιαίτερων φυσικών χαρακτηριστικών τους που δεν το επέτρεψαν. Η βορειοδυτική λιθοπλίνθος, είναι ορθογώνια λαξευμένη μήκους 1,70μ, πλάτους 0,86μ ύψους 0,35-0,45μ, με κατεύθυνση ΒΑ-ΝΔ και η νοτιοανατολική λιθοπλίνθος σχεδόν τετράγωνα λαξευμένη, διαστάσεων 1,45x1,48μ, ύψους 0,25-0,60μ.

Εικ. 3, πρώτη βαθμίδα, μη αποσπασμένες λιθόπλινθοι, φρεάτια Φ1, Φ2, κοιλότητα Κ1, άποψη από τα ΒΔ.

Διακρίνονται παράλληλες αυλακώσεις από ίχνη εργαλείου ιδιαίτερα εμφανείς στη ΝΔ πλευρά τους (εικ. 4). Η ταύτιση ωστόσο του εργαλείου που χρησιμοποιήθηκε είναι δύσκολη, διότι με την ίδια ονομασία αναφέρονται εργαλεία διαφορετικού τύπου, ενώ συχνά τα ίδια ίχνη αποδίδονται σε διαφορετικούς τύπους εργαλείων (Κουκουβού 2012, 190). Αντίστοιχες παράλληλες αυλακώσεις αναφέρεται ότι προέρχονται είτε από την επαναλαμβανόμενη κρούση του ελαφρού τύκου κατά τη λάξευση κατακόρυφων αυλάκων (Βάκουλης 2000, 82, 85, εικ. 5.6, 87, Waelkens, De Paere and Moens 1990, light pick 57-59, fig. 10, “escoude”, *latomis* 58, light quarry pick 58, fig. 8,9,) είτε από τύκο που ταυτίζεται με το παραδοσιακό πικούνι, το οποίο όμως δεν χρησιμοποιούνταν για την εκσκαφή στενών αυλάκων (Κουκουβού 2012, 192), ενώ με επιφύλαξη αναφέρεται το πριόνι (Τζιλικάκη 2014, 61, 605, εικ. X68), καθώς η χρήση του στη λιθοτομία αμφισβητήθηκε (Dworakowska 1975, 100-101, 112-117), ενώ εικάζεται η χρησιμότητά του μετά την εξόρυξη για τον τεμαχισμό των ογκολίθων.

Εικ. 4, πρώτη βαθμίδα, παράλληλες αυλακώσεις από εργαλείο στη ΝΔ πλευρά των μη αποσπασμένων λιθοπλίνθων, άποψη από τα Δ.

Φρεάτια Φ1-Φ3, κοιλότητα Κ1 (εικ. 5, 6, σχ. 2): εντός της βορειοδυτικής λιθοπλίνθου έχει διανοιχθεί το φρεάτιο Φ1, πιθανόν λόγω της ύπαρξης της φυσικής κοιλότητας Κ1 και στη νοτιοανατολική λιθοπλίνθο έχουν διανοιχθεί το φρεάτιο Φ2, πιθανόν λόγω κυκλικής φυσικής διαμόρφωσης στο εσωτερικό της λιθοπλίνθου, και βαθύτερα το φρεάτιο Φ3.

κοιλότητα Κ1

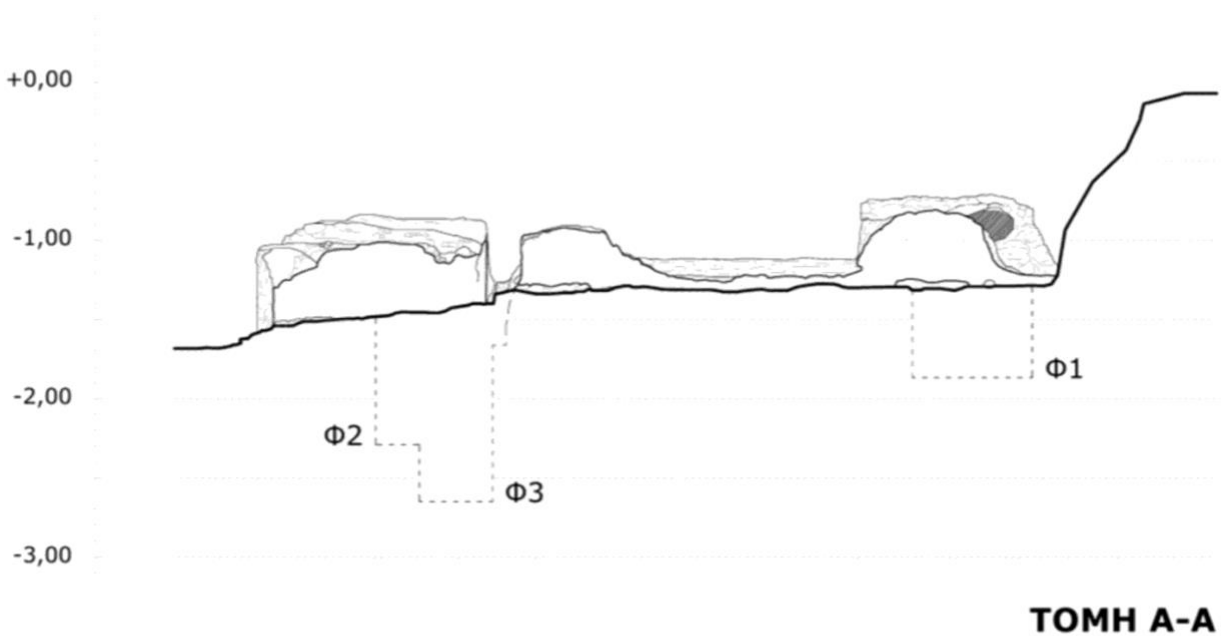
φρεάτιο Φ1

Εικ. 5, πρώτη βαθμίδα, βορειοδυτική λιθόπλινθος, άποψη από τα ΒΔ.

Εικ. 6, πρώτη βαθμίδα, νοτιοανατολική λιθόπλινθος, άποψη από τα Δ.

Τομή φρεατίων Φ1-Φ3, άποψη από τα ΒΑ

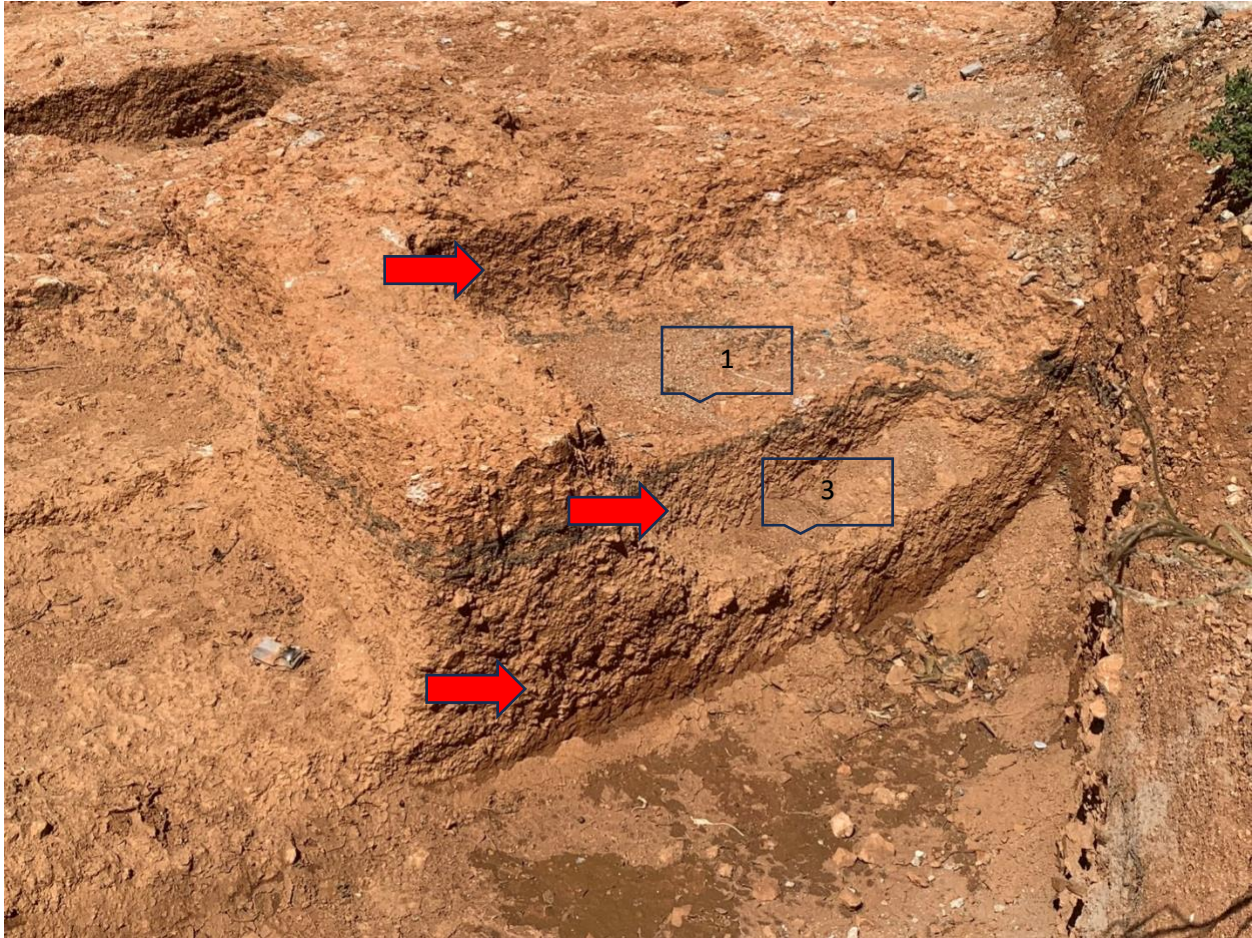
Σχ. 2, τομή φρεατίων Φ1-Φ3, άποψη από τα ΒΑ.

Φρεάτιο Φ4, κοιλότητα Κ2 (εικ. 7): η πρώτη βαθμίδα εντοπίζεται επίσης σε δύο σημεία σε τμήματα λιθοπλίνθων ύστερα από αποτυχημένη απόπειρα αποκοπής τους (αποτύπωμα λιθοπλίνθων αρ. 11 και 48). Στα Ν/ΝΔ του αποτυπώματος αρ. 48 βρίσκεται το φρεάτιο Φ4, στο οποίο πιθανόν να οφείλεται η μη απόσπασση του τμήματος της λιθοπλίνθου. Στη μία πλευρά του φρεατίου υπάρχει η φυσική κοιλότητα Κ2, λόγω της αποκάλυψης της οποίας θα διανοίχθηκε το φρεάτιο.

Εικ. 7, πρώτη βαθμίδα, φρεάτιο Φ4, άποψη από τα ΝΑ.

Βαθμιδωτό όρυγμα (εικ. 8): αποτελείται από δύο πύοσχημα όρυγματα (όρυγμα 1 με διαστάσεις 1,00x1,13μ, βάθους 0,19μ και όρυγμα 3 με διαστάσεις 0,19x0,98μ, βάθους 0,22μ). Τα εσωτερικά τοιχώματά τους είναι κάθετα λαξευμένα και διακρίνονται πλάγια, ευθύγραμμα ίχνη εργαλείου πιθανότατα από βελόνι λόγω του μικρού βάθους και όχι από λατομική αξίνα (ή αλλιώς "escoude"/"light pick"/quarryman pick"/τύκος/λατομής), (Κουκουβού 2012, 190, υποσ. 435, 192, Chiotis and Paradimitriou 1995, 10, για τα πλάγια ίχνη από εργαλείο "escoude"). Κάτω από το όρυγμα 3 στο κάθετο μέτωπο ύψους 0,20μ διακρίνονται επίσης παρόμοια ίχνη εργαλείου.

Εικ. 8, πρώτη βαθμίδα, βαθμιδωτό όρυγμα (όρυγμα 1, 3), διακρίνονται πλάγια ευθύγραμμα ίχνη εργαλείου, άποψη από τα ΝΑ.

Δεύτερη βαθμίδα (βάθος αποκάλυψης -1,13μ/τελικό βάθος -2,05μ).

Καταλαμβάνει περίπου ολόκληρη την έκταση του λατομείου. Περιλαμβάνει τα ορύγματα 2 και 4. Στη σχεδόν οριζόντια επιφάνειά της, είναι ορατά τα περιγράμματα των λιθοπλίνθων που είχαν εξορυχθεί εν είδει καννάβου, οριζόμενα από τις περιμετρικές αύλακες που περιέτρεχαν τις προς αποκόλληση λιθοπλίνθους για την κάθετη απελευθέρωσή τους, οι περισσότερες με φωλεές σφηνών στη μία μακριά πλευρά τους. Η απόσπαση των λιθοπλίνθων δεν είναι ιδιαίτερα πετυχημένη, καθώς παρατηρούνται σε αρκετά σημεία έντονα ανάγλυφα και βαθύνσεις.

Σε αυτή τη βαθμίδα είναι χαραγμένες εβδομήντα εννέα αύλακες, από τις συνολικά ενενήντα έξι που εντοπίστηκαν στο λατομείο, με κυμαινόμενο μήκος 0,12-3,08μ, πλάτος 0,02-0,24μ και βάθος 0,01-0,20μ, έπειτα από την απόσπαση πενήντα οκτώ λιθοπλίνθων, σύμφωνα με τα ορατά αποτυπώματά τους, από τα συνολικά εξήντα επτά αποτυπώματα που εντοπίστηκαν στο λατομείο.

Η υπέρβαση αύλακας (εικ. 9), δηλαδή η συνέχεια μιας αύλακας και στον διπλανό όγκο, χωρίς να συνδέεται με την εξόρυξη λιθοπλίνθου, διαπιστώνεται σε δύο αύλακες, στην 60 μήκους 0,33μ, πλάτους 0,06μ, ύψους 0,05μ ΒΔ του αποτυπώματος λιθοπλίνθου αρ 45 και στην 61 μήκους 0,15μ Δ-Α, πλάτους 0,09μ Ν-Β, ύψους 0,06μ μεταξύ των αποτυπωμάτων των λιθοπλίνθων αρ. 45 και

47. Αυτό συνήθως παρατηρείται μόνο στα τελευταία μέτωπα που συνδέονται με τη στιγμή της εγκατάλειψης του λατομείου (Κουκουβού 2012, 140 και 140 υποσ. 225, Bessac 1996, 96).

Εικ. 9, δεύτερη βαθμίδα, υπέρβαση αύλακας, άποψη από τα ΒΔ.

Η αρίθμηση των αποτυπωμάτων των αποσπασμένων λιθοπλίνθων ξεκινά από τη νότια γωνία και βαίνει προς τα Δ του οικοπέδου και στη συνέχεια στα Β, μετά στα Α για να καταλήξει πάλι στα Ν. Τα αποτυπώματά τους είναι σε πυκνή διάταξη με προσανατολισμό ΝΔ-ΒΑ ή ΝΑ-ΒΔ και εκτείνονται και εκτός ορίων εκσκαφής προς όλες τις κατευθύνσεις του οικοπέδου.

Είναι κυρίως ορθογώνιας κάτοψης με κυμαινόμενο μήκος 1,35-1,70μ, πλάτος 0,50-0,90μ, ύψος 0,20-0,48μ, και σε ορισμένες περιπτώσεις σχεδόν τετράγωνης κάτοψης. Αποτυχημένη προσπάθεια απόσπασης, όπως προαναφέρθηκε στην πρώτη βαθμίδα, διακρίνεται στα αποτυπώματα λιθοπλίνθων με αρ. 11 και 48, καθώς έχει παραμείνει στη θέση του κάποιο τμήμα λίθου (ύψους 0,08-0,11μ και 0,28μ αντίστοιχα).

Ένα έως πέντε (κατά κανόνα τέσσερα) αποτυπώματα φωλεών σφηνών (εικ. 10) διαπιστώθηκαν διαδοχικά κατά μήκος κυρίως της μιας μακριάς πλευράς σε όλα σχεδόν τα αποτυπώματα λιθοπλίνθων, σε απόσταση 0,00-0,90μ μεταξύ τους. Ως επί το πλείστον ήταν ελλειψοειδούς κάτοψης κυμαινόμενου μήκους 0,08-0,26μ, πλάτους 0,02-0,08μ, ύψους 0,01-0,10μ. Επίσης εντοπίστηκαν ορισμένα αποτυπώματα φωλεών τετράγωνης και ορθογώνιας κάτοψης, καθώς και αβαθείς κοιλότητες.

Εικ. 10, δεύτερη βαθμίδα, αποτύπωμα λιθοπλίνθου αρ. 40, αύλακες 51 (με τέσσερα αποτυπώματα φωλεών σφηνών), 52, 53, 54, άποψη από τα ΒΔ.

Από μία αέραια φωλεά σφήνας ελλειψοειδούς διατομής σώζεται στα ακόλουθα αποτυπώματα λιθοπλίνθων:

-αρ. 2 (εικ. 11), μήκους 0,17μ, πλάτους 0,05μ, ύψους 0,07μ, σε βάθος 0,17μ (από το κατώτερο σημείο της φωλεάς έως την ανώτερη επιφάνεια του αποτυπώματος της λιθοπλίνθου).

-αρ. 67, μήκους 0,16μ, πλάτους 0,05μ, ύψους 0,07μ, σε βάθος 0,09μ (από το κατώτερο σημείο της φωλεάς έως την ανώτερη επιφάνεια του αποτυπώματος της λιθοπλίνθου).

Εικ. 11, ακέραια φωλεά σφήνας στη ΒΑ πλευρά του αποτυπώματος λιθοπλίνθου αρ. 2.

Όρυγμα 2 (εικ. 12): έχει τετράγωνη κάτοψη, διαστάσεων 1,38x1,30μ, βάθους 0,25/0,44μ. Τα εσωτερικά τοιχώματά του είναι κάθετα λαξευμένα και διακρίνονται παράλληλες αυλακώσεις από ελαφρό τύκο. Από το εσωτερικό του αφαιρέθηκε σκληρό, καστανέρυθρο χώμα με πέτρες και περισυλλέχθηκαν αβαφή και μελαμβαφή όστρακα, ελάχιστα τμήματα κεραμίδων και ένας μολύβδινος σύνδεσμος σε απότμημα χείλους πίθου. Αποτελεί τον μοναδικό χώρο που περιείχε λατύπη, δηλαδή μικρά κομμάτια πέτρας που είχαν αποκοπεί κατά την εξόρυξη ή κατά την επιτόπου κατεργασία του εξορυχθέντος υλικού. Στον πυθμένα του ο φυσικός βράχος, στον οποίο διακρίνεται κοιλότητα πιθανώς από την ανεπιτυχή αποκοπή του λίθου (Bessac 1996, 102, fig. 53c).

Εικ. 12, δεύτερη βαθμίδα, όρυγμα 2, παράλληλες αυλακώσεις από εργαλείο, άποψη από τα ΝΑ.

Όρυγμα 4 (εικ. 13): έχει ορθογώνια κάτοψη, με μήκος δυτικής πλευράς 3,36μ, ανατολικής πλευράς 1,92μ, πλάτους 1,42μ, βάθους 0,29-0,48μ, εκτείνεται και εκτός ορίων της εκσκαφής του οικοπέδου προς τα ΒΑ. Από το εσωτερικό του αφαιρέθηκε σκληρό καστανέρυθρο χώμα με πέτρες και περισυλλέχθηκαν λίγα αβαφή και μελαμβαφή όστρακα. Τα εσωτερικά του τοιχώματα είναι κάθετα λαξευμένα.

Εικ. 13, δεύτερη βαθμίδα, όρυγμα 4, άποψη από τα ΒΑ.

Επί της δεύτερης βαθμίδας, στα ΝΑ, έχει εγκαταλειφθεί μία ορθογώνια λαξευμένη λιθόπλινθος (εικ. 14) μήκους 1,35μ, πλάτους 0,64μ, ύψους 0,29μ, ενδεχομένως από την ανώτερη βαθμίδα. Πιθανώς πρόκειται για σημείο εναπόθεσης λίθων με σκοπό τη μεταφορά τους, που δηλώνει την τελευταία περιοχή του λατομείου, στην οποία έγινε εξόρυξη λίθων (Κουκουβού 2012, 152).

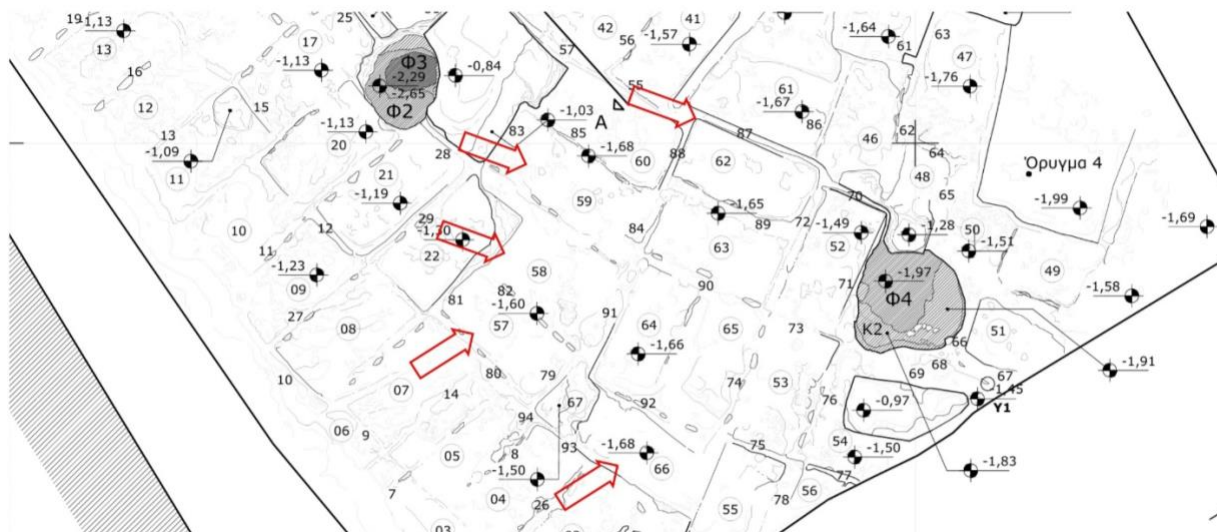
Εικ. 14, δεύτερη βαθμίδα, λιθόπλινθος που έχει εγκαταλειφθεί στα ΝΑ του λατομείου.

Τρίτη βαθμίδα (βάθος αποκάλυψης -1,60μ έως -1,68μ).

Επί της τρίτης βαθμίδας είναι ορατά εννέα αποτυπώματα ορθογώνιων αποσπασμένων λιθοπλίνθων (αρ. 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66) κυμαινόμενου μήκους 1,40-1,77μ, πλάτους 0,70-0,88μ, ύψους 0,26μ, κατεύθυνσης: ΝΑ-ΒΔ και ΝΔ-ΒΑ και δεκαεπτά αύλακες (55, 72, 74, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93), με κυμαινόμενο μήκος 0,12-1,63μ, πλάτος 0,02-0,17μ και βάθος 0,02-0,15μ.

Στα αποτυπώματα των λιθοπλίνθων εντοπίστηκαν δύο έως πέντε αποτυπώματα φωλεών σφηνών ελλειψοειδούς κάτοψης κατά μήκος της μιας μακριάς πλευράς διαδοχικά μήκους 0,08-0,37μ, πλάτους 0,02-0,05μ, ύψους 0,01-0,07μ, με αποστάσεις μεταξύ τους 0,06-0,40μ. Επιπλέον, στο αποτύπωμα με αρ. 57 εντοπίστηκε στην άνω επιφάνεια ένα παρόμοιο αποτύπωμα φωλεάς μήκους 0,12μ, πλάτους 0,03μ, ύψους 0,03μ και στο αποτύπωμα με αρ. 60 άλλο ένα στη ΝΑ γωνία μήκους 0,13μ, πλάτους 0,03μ, ύψους 0,05μ. Στο αποτύπωμα αρ. 66 εντοπίστηκαν διαδοχικά τέσσερα αποτυπώματα φωλεών σφηνών κατά μήκος της ΒΑ πλευράς, εκ των οποίων ένα ορθογώνιας κάτοψης μήκους 0,12μ, πλάτους 0,03μ, ύψους 0,03μ. Στα αποτυπώματα αρ. 64 και 65 εντοπίστηκαν από μία κοιλότητα βάθους 0,02μ και 0,08μ αντίστοιχα και διαμέτρου 0,10-0,20μ.

Η τρίτη βαθμίδα φαίνεται να ξεκινά από τα αποτυπώματα λιθοπλίνθων αρ. 57, 58, 59 και 66 και να εκτείνεται προς τα Β/ΒΑ, όπως και ορίζεται από την αύλακα 87 βάθους 0,15μ (σχ. 3).

Σχ. 3, τρίτη βαθμίδα, αποτυπώματα λιθοπλίνθων αρ. 57, 58, 59 και 66, άυλακα 87.

3. Κινητά ευρήματα³

Η επίχωση που αφαιρέθηκε από το λατομείο, αποτελούνταν από σκληρό, καστανέρυθρο χώμα με πέτρες και περιείχε αβαφή και μελαμβαφή όστρακα, καθώς και τμήματα κεραμίδων.

Ωστόσο, η μεγαλύτερη συγκέντρωση κεραμικής και κεραμίδων αποκαλύφθηκε στην Α γωνία και στη ΝΑ πλευρά του οικοπέδου, όπου δεν είναι βέβαιο ότι το λατομείο επεκτείνεται και εκτός των ορίων του, καθώς τα ίχνη εκεί είναι ασαφή. Πιθανότατα σε αυτόν τον χώρο και παρακείμενα του λατομείου, να υπήρχε εγκατάσταση των λατόμων, όπως συνηθιζόταν (Κοκκορού 2010, 65), απ' όπου προέρχεται η πληθώρα της κεραμικής και των μικρών ευρημάτων, τα οποία δεν συνδέονται με τη χρήση του λατομείου. Συγκεκριμένα, πρόκειται για αβαφή όστρακα, κυρίως αμφορέων, και μελαμβαφή ως επί το πλείστον από κανθάρους, σκύφους και πινάκια, καθώς και τμήματα κεραμίδων σε μεγάλο βαθμό με μελανή, αλλά και ερυθρή βαφή.

Από τα Α/ΒΑ του οικοπέδου περισυλλέχθηκαν μικρά ευρήματα όπως ένα υφαντικό βάρος (αγνύθα), τμήμα μελαμβαφούς λύχνου (325-300 π.Χ., Ορφανού 2000, 379, αρ. 434), (εικ. 15) και τμήματα μελαμβαφών αγγείων (τμήμα βάσης μελαμβαφούς πινάκιου με εμπίεστο ανθέμιο και ακιδωτή διακόσμηση (roulleting), (225-200 π.Χ., Rotroff 1997, 143, 311, αρ. 665), βάση μελαμβαφούς σκύφου αττικού τύπου (τέλη 4ου -αρχές 3ου αι. π.Χ., Rotroff 1997, 257, αρ. 151, περίπου 325 π.Χ., 258, αρ. 152 και 300-275 π.Χ.), (εικ. 16).

³ Η συντήρηση των μικρών ευρημάτων έγινε από τον συντηρητή αρχαιοτήτων της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής Νικήτα Αναγνωστόπουλο και τη συμβασιούχο Ανεζίνα Βαζαίου. Τα ευρήματα φυλάσσονται στην Αρχαιολογική Συλλογή Αχαρνών, όπου έχουν καταγραφεί στο βιβλίο καταγραφής τα σημαντικότερα εξ αυτών με αριθμό καταγραφής ΜΜ (Μουσείο Μενιδίου) 5850-5853.

Εικ. 15, ευρήματα από τα Α/ΒΑ του οικοπέδου, πήλινο υφαντικό βάρος (αγνύθα), MM5850, τμήμα μελαμβαφούς λύχνου, MM5851.

Εικ. 16, ευρήματα από τα Α/ΒΑ του οικοπέδου, τμήμα βάσης μελαμβαφούς πινάκιου με εμπίεστο ανθέμιο και ακιδωτή διακόσμηση (rouletting), βάση μελαμβαφούς σκύφου αττικού τύπου.

Από τα Α/ΝΑ του οικοπέδου προέρχονται τμήματα μελαμβαφών λύχνων (τέλη 4ου -αρχές 3ου αι. π.Χ., με παράλληλα για τον μυκτήρα Ελευθεράτου 2000, 99, αρ. 77 (300-275 π.Χ.), για τη βάση Ορφανού 2000, 379, αρ. 434, (325-300 π.Χ.), (εικ. 17) και από τη Ν γωνία του οικοπέδου τμήματα αβαφούς λύχνου.

Εικ. 17, ευρήματα από τα A/NA του οικοπέδου, μυκτήρας μελαμβαφούς λύχνου, βάση μελαμβαφούς λύχνου, MM5852.

Το εσωτερικό των φρεατίων και των ορυγμάτων δεν απέδωσε ευρήματα εκτός από τα ορύγματα 2 και 4:

-το όρυγμα 2 περιείχε αβαφή και μελαμβαφή κεραμική, ένα αβαφές όστρακο με πυκνές, αβαθείς αυλακώσεις (4ος αι. μ.Χ., Ναλπάντης 2003, 33, αρ. ΒΚ4506/10), ελάχιστα τμήματα κεραμίδων και έναν μολύβδινο σύνδεσμο σε απότμημα χείλους πίθου (εικ. 18). Η πρακτική της επιδιόρθωσης πίθων με την τοποθέτηση μολύβδινων συνδέσμων παρόλο που είναι χαρακτηριστική των κλασικών χρόνων (Γιαννοπούλου 2011, 694) επιβίωσε και κατά την ελληνοιστική περίοδο.

Ήταν το μοναδικό όρυγμα που περιείχε λατύπη, και στις περιπτώσεις αυτές, όταν η στρωματογραφία δεν είναι διαταραγμένη, μπορεί να καθοριστεί με σχετική ασφάλεια η περίοδος εκμετάλλευσης ενός λατομείου (Κουκουβού 2012, 137 και υποσ. 208, Bessac 1996, 88-90). Στην προκειμένη περίπτωση όμως η λατύπη ήταν ανακατεμένη με χώμα, οπότε δεν ήταν αδιατάρακτη. Ένα υστερότερο χρονολογικά όστρακο προερχόμενο από το όρυγμα 2 ενδεχομένως να αποτελεί τυχαίο εύρημα.

-το όρυγμα 4 περιείχε λίγα αβαφή και μελαμβαφή όστρακα.

Εικ. 18, ευρήματα από το όρυγμα 2, αβαφές όστρακο με αυλακώσεις, μολύβδινος σύνδεσμος σε απότμημα χείλους πίθου, MM5853.

Συνοψίζοντας, η κεραμική που βρέθηκε σε όλο τον χώρο ανάγεται στα τέλη 4ου αι. π.Χ. με τέλη 3ου αι. π.Χ. Από όλη την επιφάνεια του λατομείου η κεραμική ήταν λιγώστες όπως και στο όρυγμα 4, αρκετή υπήρχε στο όρυγμα 2. Το όστρακο με αυλακώσεις (4ος αι. μ.Χ.) από το όρυγμα 2, αποτελεί το μοναδικό υστερότερο και πιθανόν τυχαίο εύρημα. Η μεγαλύτερη ποσότητα κεραμικής εντοπίστηκε στην Α γωνία και στη ΝΑ πλευρά του οικοπέδου. Η κεραμική αυτή της επίχωσης που κάλυψε το λατομείο θα μπορούσε να θεωρηθεί ως *terminus ante quem* για την περίοδο λειτουργίας του, οπότε θα έγινε και η κατάργηση της χρήσης του.

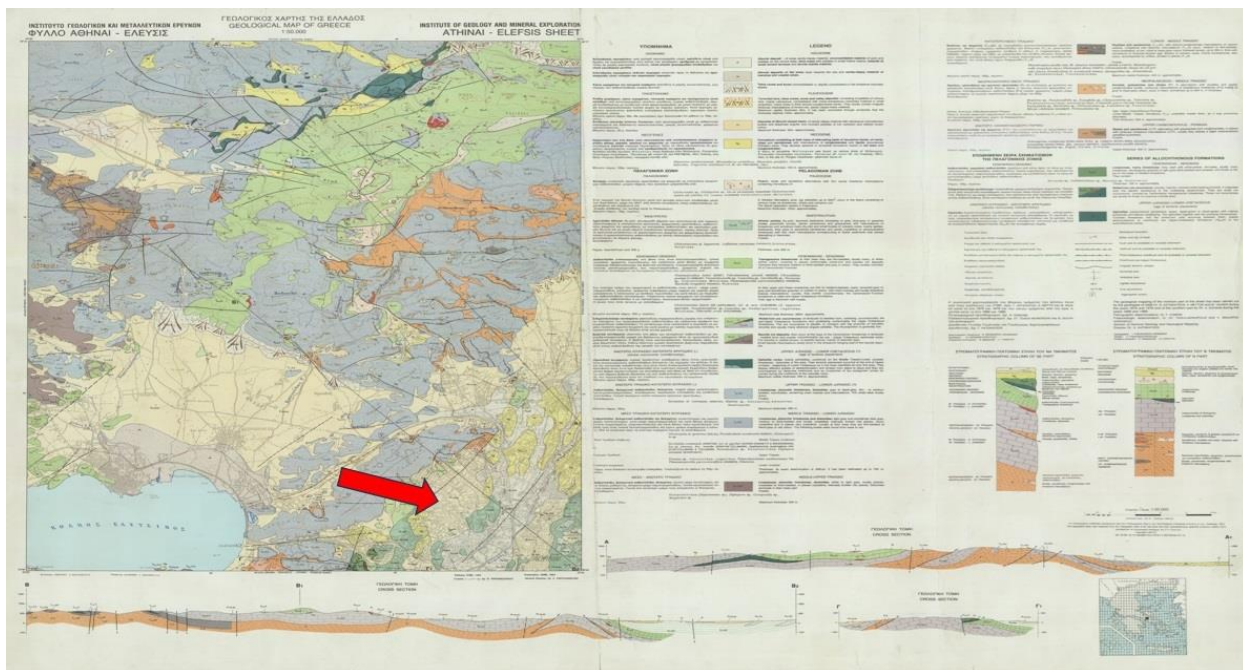
Καθώς όμως η περισσότερη κεραμική απορρίφθηκε σε ένα κυρίως τμήμα του λατομείου, το οποίο κατά τα φαινόμενα συνδέεται με το τελευταίο στάδιο εξόρυξης, και στην περίπτωση που αυτή η κεραμική προέρχεται από παρακείμενη εγκατάσταση, που συνήθως αποδίδεται σε λατόμους, τότε οδηγούμαστε στο συμπέρασμα, ότι η λειτουργία του λατομείου χρονολογείται στα τέλη 4ου αι. π.Χ. με τέλη 3ου αι. π.Χ. Ωστόσο, επειδή αυτός ο χώρος εκτεινόταν εκτός ορίων εκσκαφής, δεν ήταν δυνατή η περαιτέρω διερεύνησή του, ώστε τα συμπεράσματά μας ασφαλή.

4. Γεωλογικό υπόβαθρο⁴

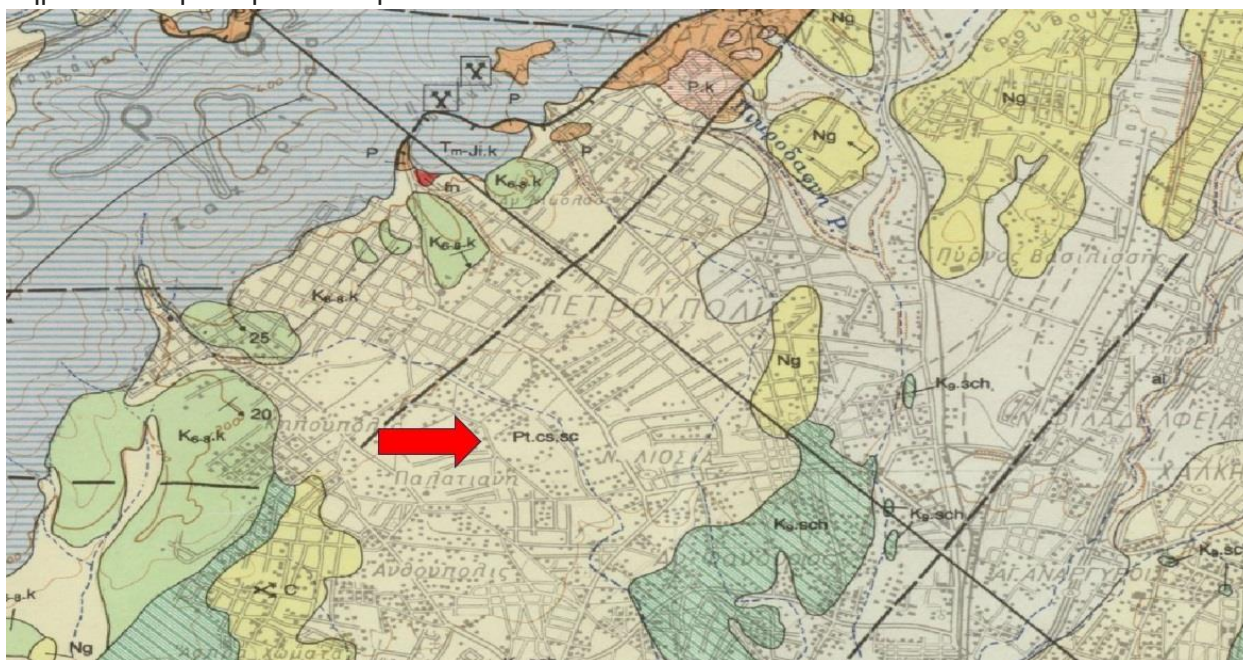
Βάσει του γεωλογικού χάρτη του ΙΓΜΕ (Παπαβασιλείου 1986, κλ.1:50.000, φ. ΑΘΗΝΑΙ-ΕΛΕΥΣΙΣ, εικ. 19) η περιοχή στην οδό Αγίας Λαύρας αναφέρεται ως Pt.cs,sc (εικ. 20). Όπως σημειώνεται στο υπόμνημα (εικ. 21) και στη στρωματογραφική στήλη (εικ. 22), ο σχηματισμός αυτός δεν είναι μητρικό πέτρωμα ασβεστολίθου, αλλά δημιουργείται από φερτά κυρίως χερσαία ή λιμνιαία υλικά, οπότε και από γεωλογικής απόψεως δεν αποτελεί έναν λατομικό χώρο μεγάλης έκτασης. Ενδεχομένως να αποτελούσε ένα τοπικό κοίτασμα ιζηματογενούς πετρώματος, που είχε κυλήσει από το ανάντι ασβεστολιθικό όρος Ποικίλο (περιορισμένου όγκου, μιά «πατάτα» όπως λέγεται στη γλώσσα των τεχνικών γεωλόγων) και αξιοποιήθηκε για εργασίες μικρής κλίμακας.

---

⁴ Θερμές ευχαριστίες οφείλουμε στον Προϊστάμενο Διεύθυνσης Καθαριότητας, Περιβάλλοντος, Πρασίνου και Πολιτικής Προστασίας του Δήμου Πετρούπολης και γεωλόγο Βενετσιάνο Μανωλάκο για τις πολύτιμες πληροφορίες του και το υλικό που μας παραχώρησε.

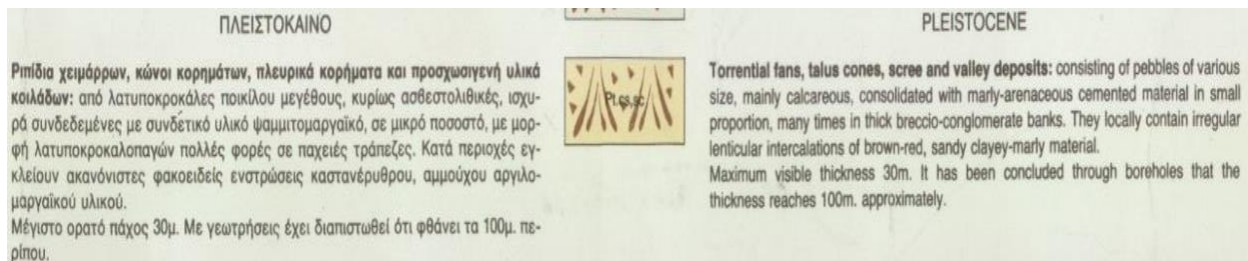

Εικ. 19, γεωλογικός χάρτης του ΙΓΜΕ (Παπαβασιλείου 1986, κλ.1:50.000, φ. ΑΘΗΝΑΙ-ΕΛΕΥΣΙΣ). Σημειώνεται η θέση του λατομείου.

Εικ. 20, απόσπασμα του γεωλογικού χάρτη του ΙΓΜΕ (Παπαβασιλείου 1986, κλ.1:50.000, φ. ΑΘΗΝΑΙ-ΕΛΕΥΣΙΣ). Σημειώνεται η θέση του λατομείου.

Εικ. 21, υπόμνημα του γεωλογικού χάρτη του ΙΓΜΕ (Παπαβασιλείου 1986, φ. ΑΘΗΝΑΙ-ΕΛΕΥΣΙΣ).

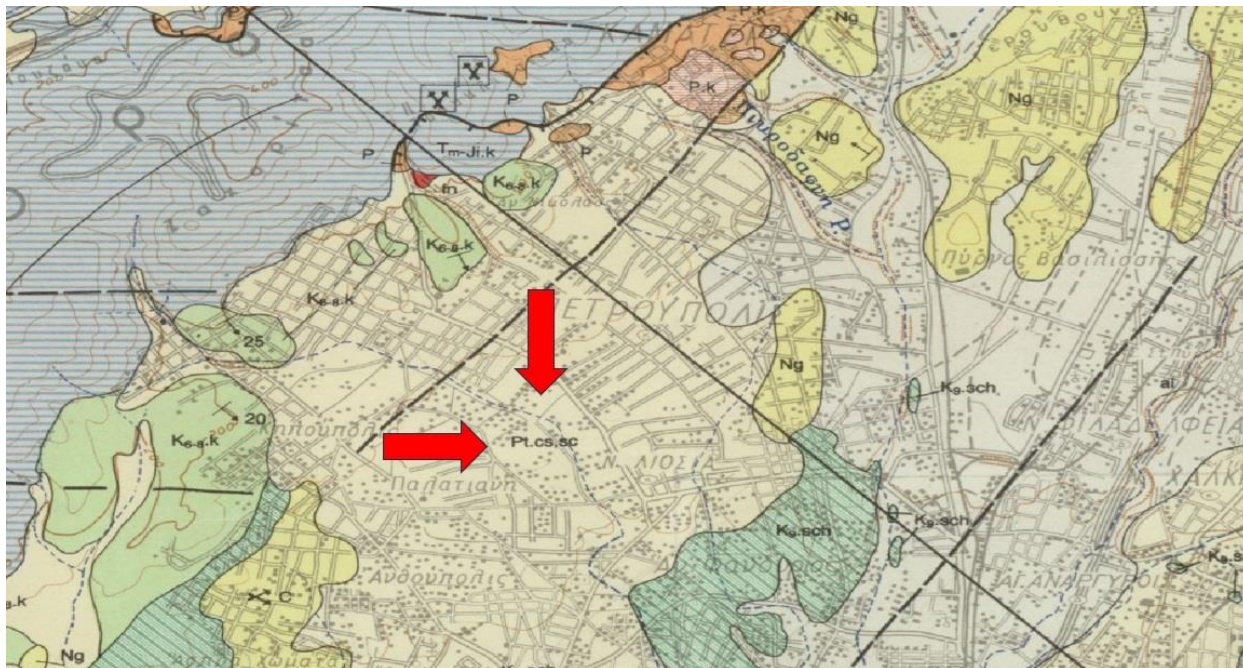

Εικ. 22, στρωματογραφική στήλη του γεωλογικού χάρτη του ΙΓΜΕ (Παπαβασιλείου 1986, φ. ΑΘΗΝΑΙ-ΕΛΕΥΣΙΣ).

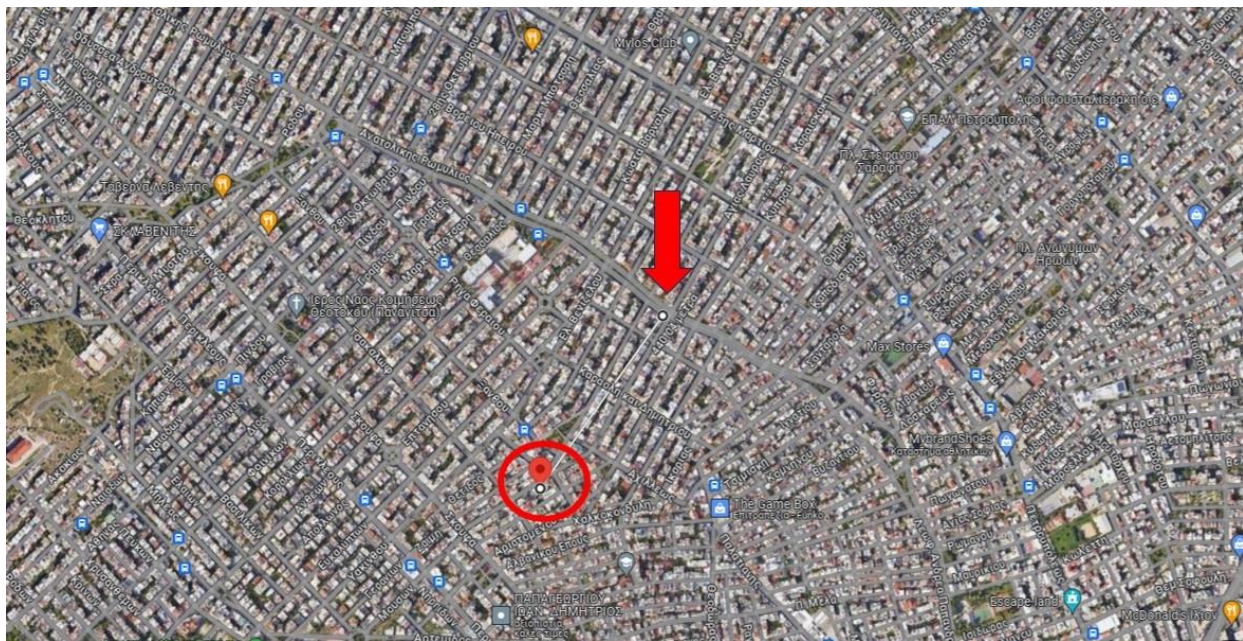
Η απουσία τεκμηρίων μεταγενέστερης χρήσης του χώρου συνηγορεί επίσης με την άποψη της χρονικά περιορισμένης διάρκειας των εξορυκτικών εργασιών.

Το υλικό εξόρυξης του λατομείου δεν έχει ταυτιστεί μέχρι στιγμής με υλικό που έχει αποκαλυφθεί σε κτηριακά κατάλοιπα στην ευρύτερη περιοχή. Πιθανόν να είχε χρησιμοποιηθεί στα γεμίσματα τοίχων, όπως αναφέρεται στη βιβλιογραφία η χρήση τέτοιου είδους λίθων (Κοκκορού 2010, 11, Ορλάνδος 1955-60, 70-71).

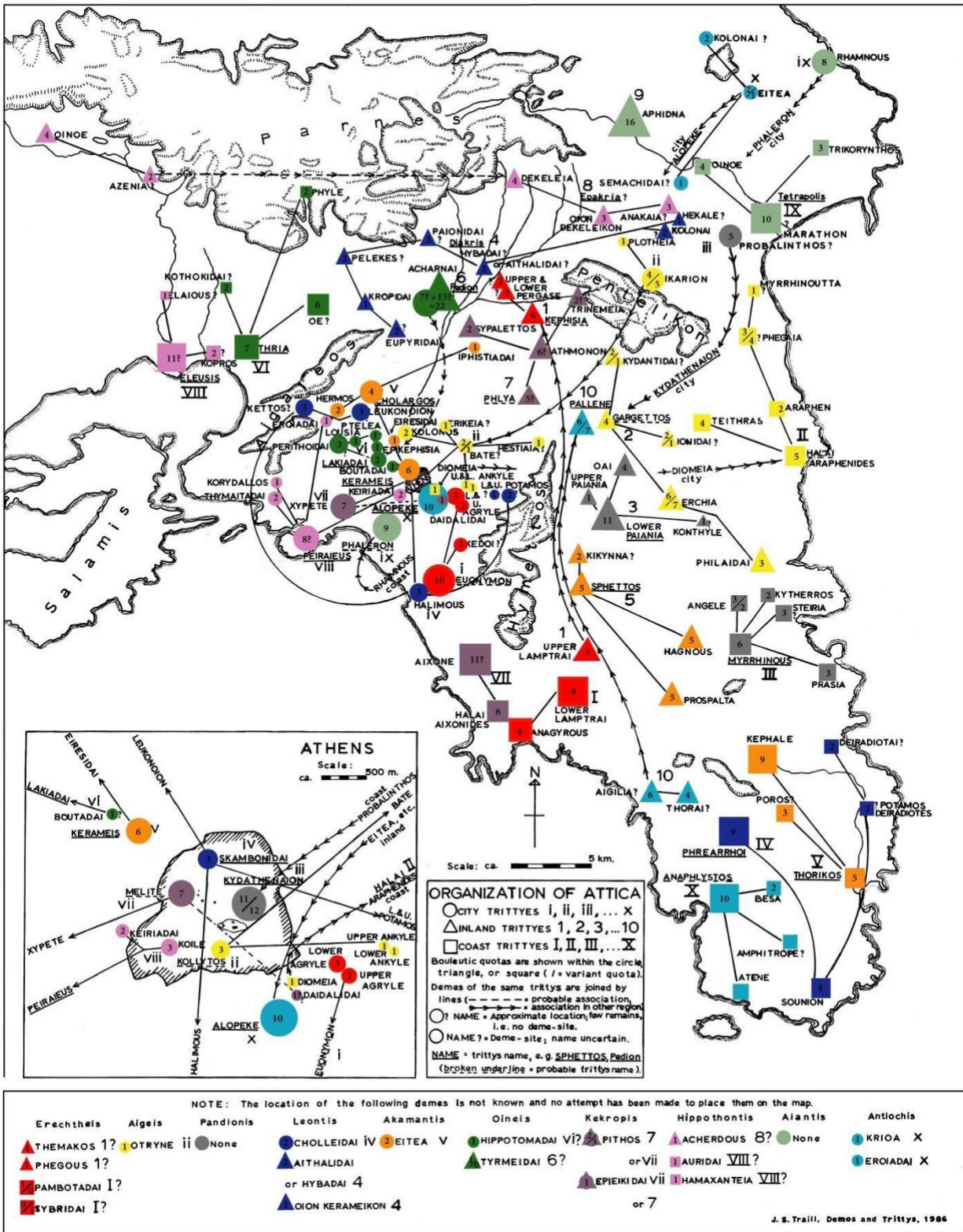
Σε απόσταση περίπου 440μ ΒΑ του λατομείου σημειώνεται στον χάρτη του ΙΓΜΕ το Βαθύρεμα (εικ. 23), ένα από τα δύο μεγάλα ρέματα της Πετρούπολης, που σήμερα δεν είναι ορατό, καθώς καλύπτεται από την κεντρική οδό Ανατολικής Ρωμυλίας (εικ. 24). Το ρέμα ενδεχομένως να εξυπηρετούσε στη μεταφορά των λιθοπλίνθων που εξορύχθηκαν από το λατομείο (Βάκουλης 2000, 170-172) προς τους γειτονικούς αρχαίους δήμους (Traill 1986), (εικ. 25, 26).

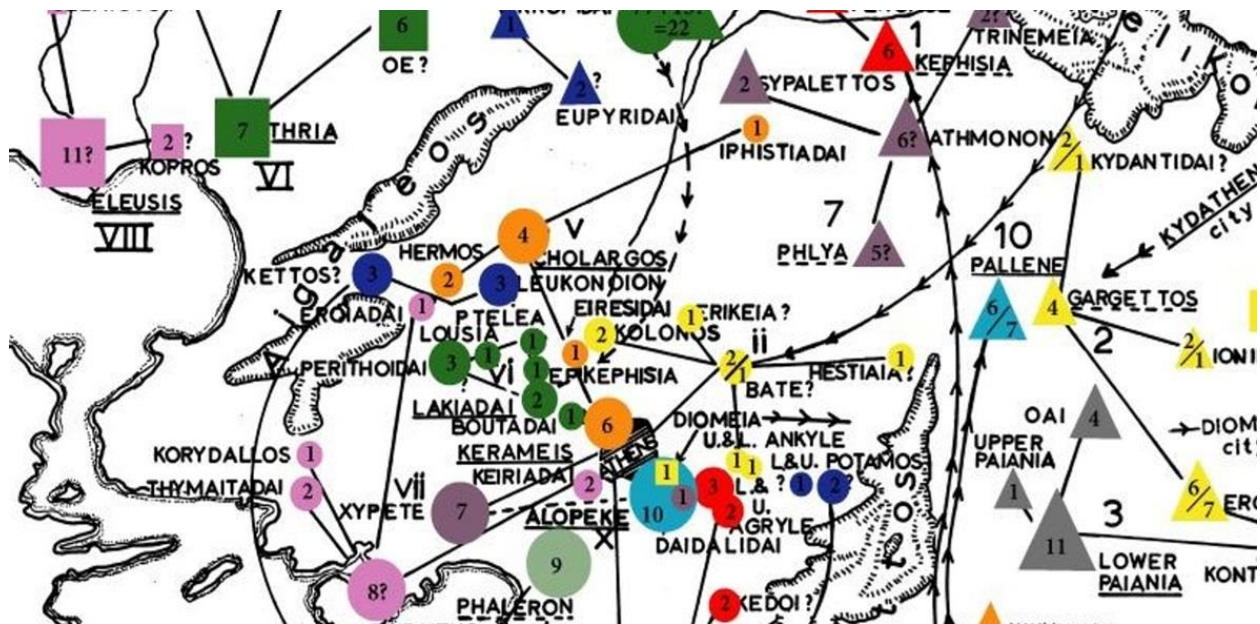
Εικ. 23, απόσπασμα του γεωλογικού χάρτη του ΙΓΜΕ (Παπαβασιλείου 1986, κλ.1:50.000, φ. ΑΘΗΝΑΙ-ΕΛΕΥΣΙΣ). Σημειώνεται η θέση του λατομείου σε σχέση με το ρέμα.

Εικ. 24, απόσπασμα δορυφορικού χάρτη Google της Πετρούπολης, σημειώνεται η οδός Ανατολικής Ρωμυλίας (πρώην ρέμα) και η απόσταση των 440μ περίπου από το λατομείο.

Εικ. 25, χάρτης με θέσεις αρχαίων δήμων που τοποθετούνται στην ευρύτερη περιοχή (Traill 1986).

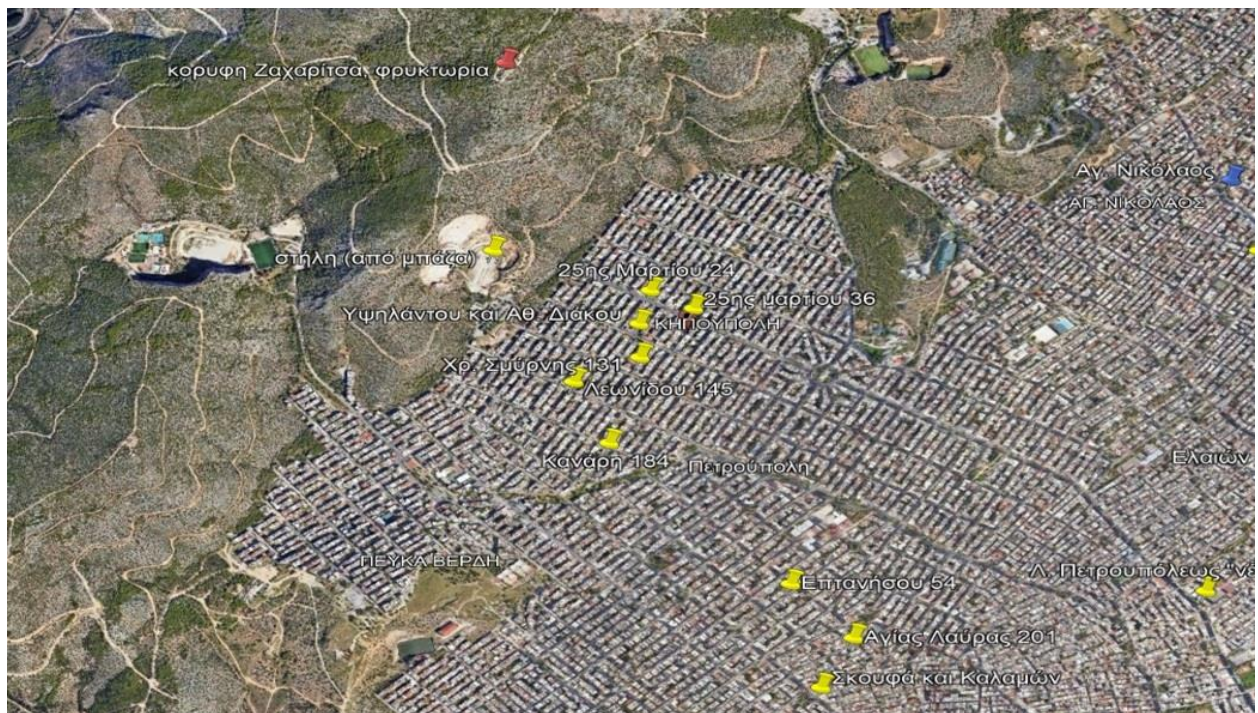
Εικ. 26, απόσπασμα χάρτη με θέσεις αρχαίων δήμων που τοποθετούνται στην ευρύτερη περιοχή (Traill 1986).

5. Επίλογος

Η εύρεση του λατομείου είναι σημαντική για δύο κύριους λόγους:

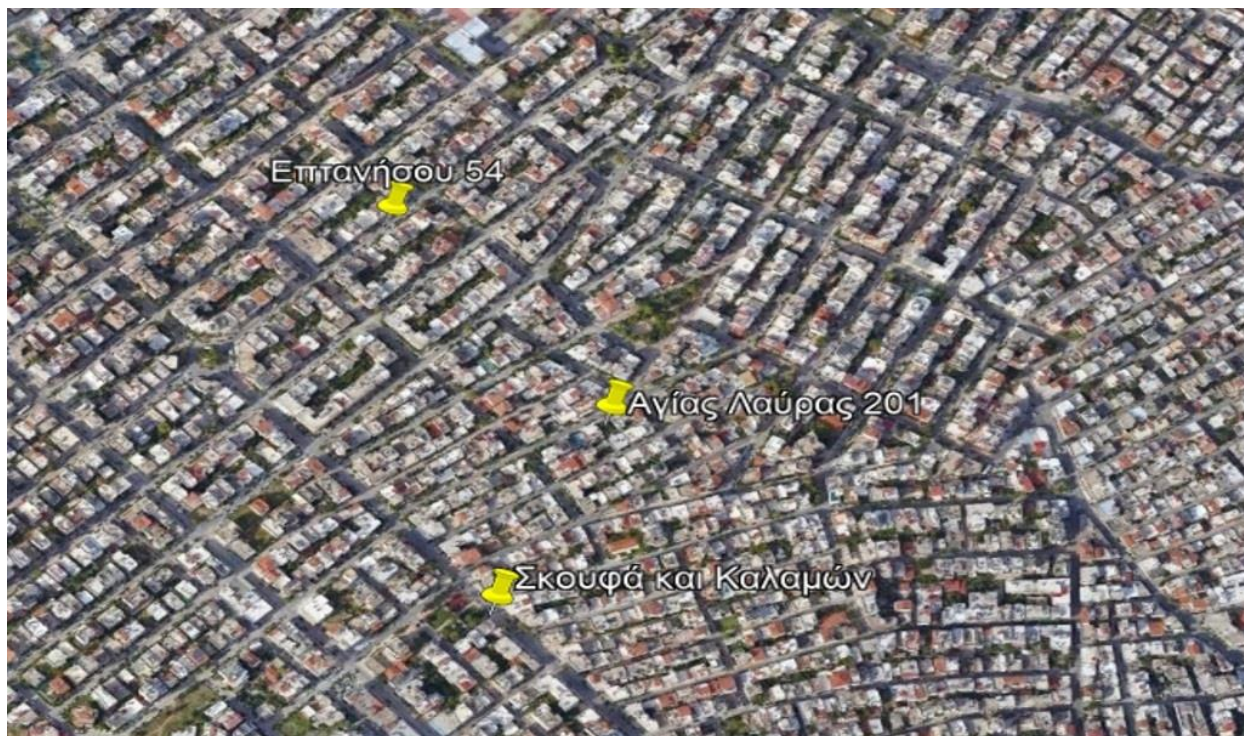
Πρώτον, γιατί στην ευρύτερη περιοχή της Πετρούπολης από τη δεκαετία του 1970 μέχρι σήμερα έχουν εντοπισθεί⁵ αρχαιότητες σε δώδεκα μόνο θέσεις (εικ. 27) κατά την παρακολούθηση εκσκαφικών εργασιών για την εκτέλεση δημοσίων έργων, συμπεριλαμβανομένου του λατομείου. Αυτό οφείλεται και στο γεγονός ότι η Πετρούπολη είναι μια πυκνοκατοικημένη περιοχή, στην οποία ο προληπτικός αρχαιολογικός έλεγχος των εκσκαφών σε δημόσια και ιδιωτικά έργα ξεκίνησε μόλις το 2007, με αποτέλεσμα να μην διαθέτουμε επαρκή στοιχεία και τα ευρήματα αρχαιολογικού ενδιαφέροντος να είναι αποσπασματικά.

⁵ Οι θέσεις, όπου έχουν εντοπιστεί αρχαιότητες, έχουν σημειωθεί σε δορυφορικό χάρτη Google από τη συνάδελφο αρχαιολόγο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής Σταματία Κατσανδρή.

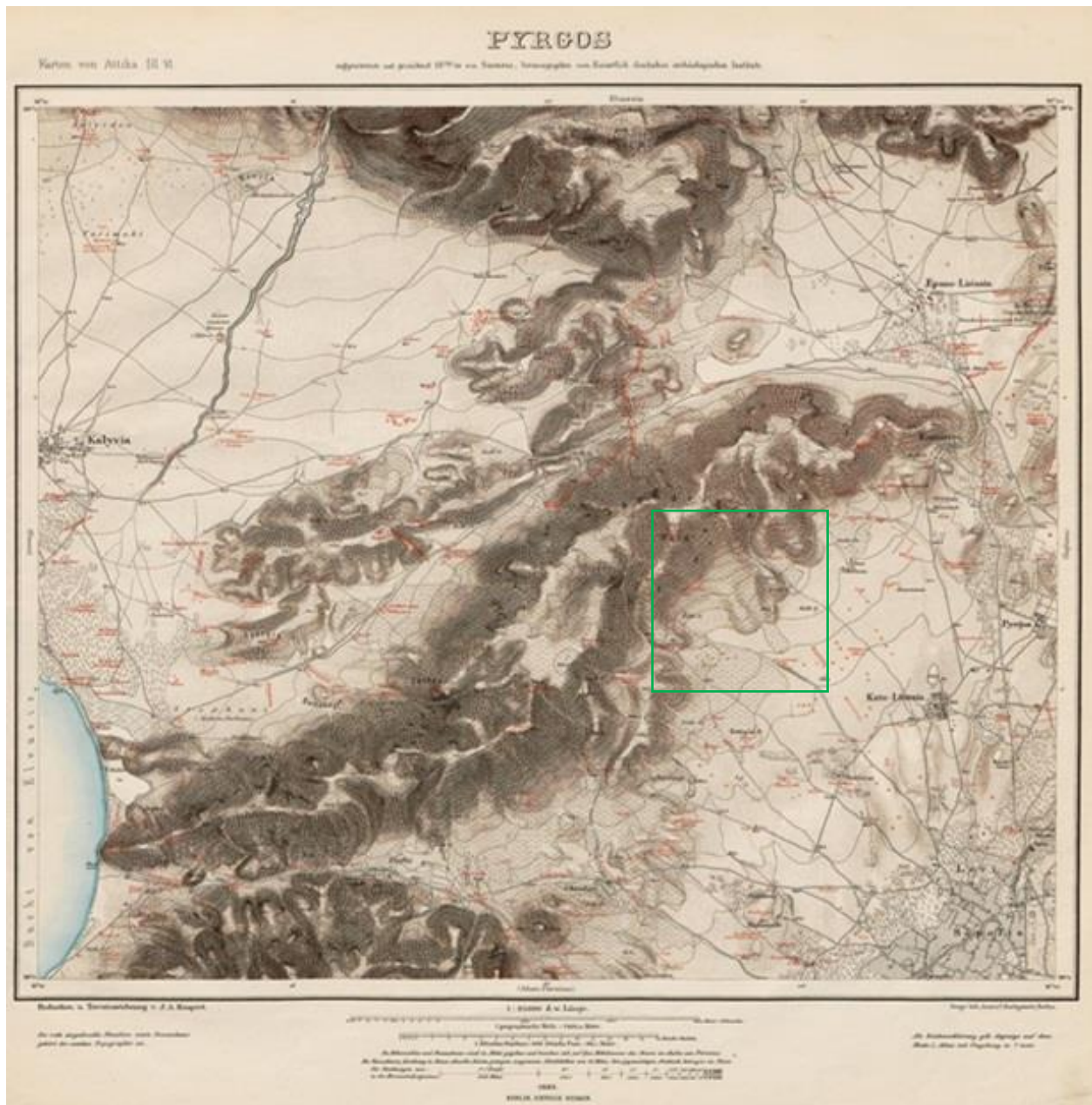
Εικ. 27, απόσπασμα δορυφορικού χάρτη Google της Πετρούπολης με σημειωμένες τις θέσεις, όπου έχουν εντοπιστεί αρχαιότητες.

Πλησίον του λατομείου τη δεκαετία του 1970 κατά τη διάρκεια εκτέλεσης έργου οδοποιίας (Λιάγκουρας 1972, 155-156) αποκαλύφθηκαν αρχαιότητες σε δύο θέσεις (εικ. 28). Σε απόσταση περί τα 200μ ΝΔ του λατομείου στη συμβολή των οδών Σκουφά και Καλαμών είχε βρεθεί το 1970 ένας τάφος και περί τα 266μ περίπου ΒΔ του λατομείου στην οδό Επτανήσου 54 το 1972 αποκαλύφθηκαν επιπλέον τρεις ενταφιασμοί σε πήλινες λάρνακες των μέσων του 5ου αι. π.Χ.

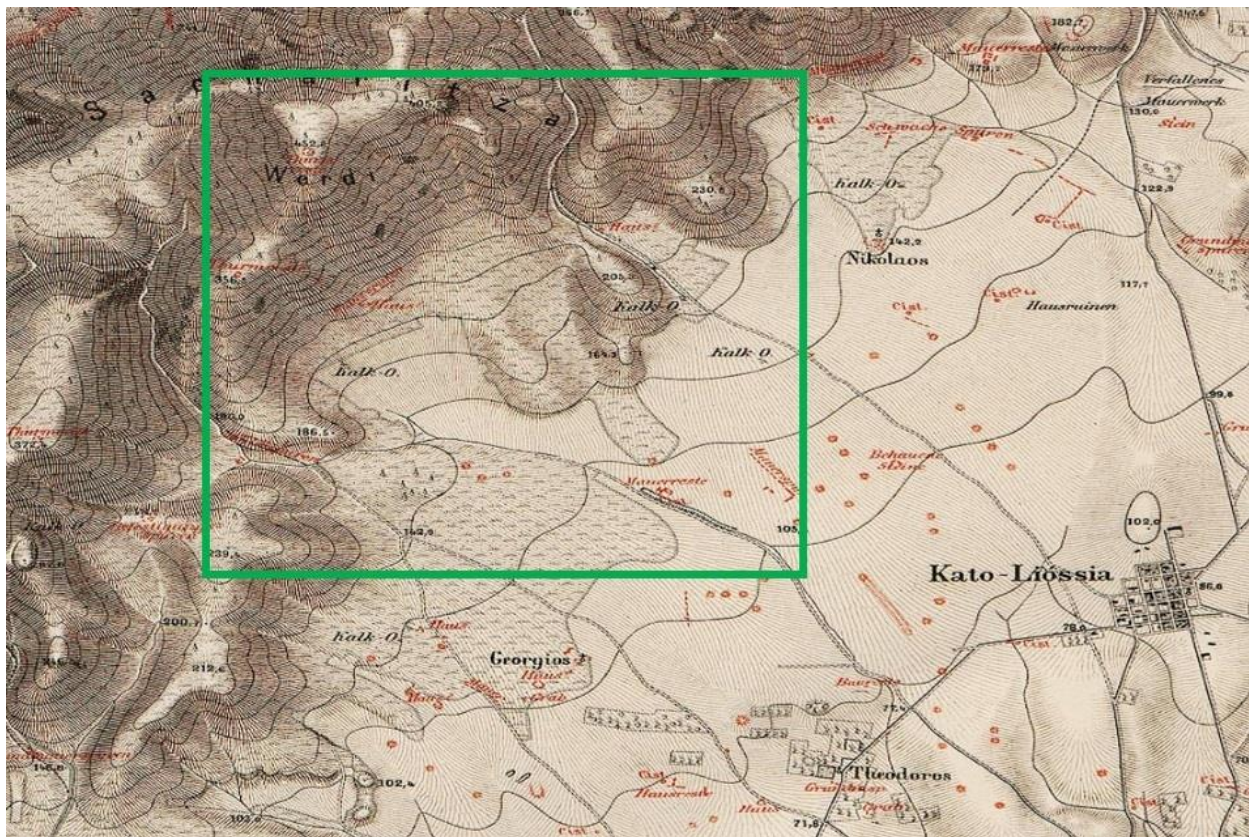

Εικ. 28, απόσπασμα δορυφορικού χάρτη Google της Πετρούπολης, θέσεις εντοπισμού αρχαίων τάφων πλησίον του αρχαίου λατομείου.

Κάποιες από τις παραπάνω θέσεις ταυτίζονται με τις θέσεις που σημειώνονται σε χάρτη του 19ου αι., με αρχαιότητες που ήταν ορατές τότε στην περιοχή (Curtius and Kaupert 1895-1903, Bl. VI, Pyrgos), (εικ. 29, 30).

Εικ. 29, χάρτης με σημειωμένες ορατές αρχαιότητες κατά τον 19ο αι., (Curtius, Kaupert 1895-1903, Βλ. VI, Pyrgos). Επισημαίνεται κατά προσέγγιση η περιοχή της σημερινής Πετρούπολης.

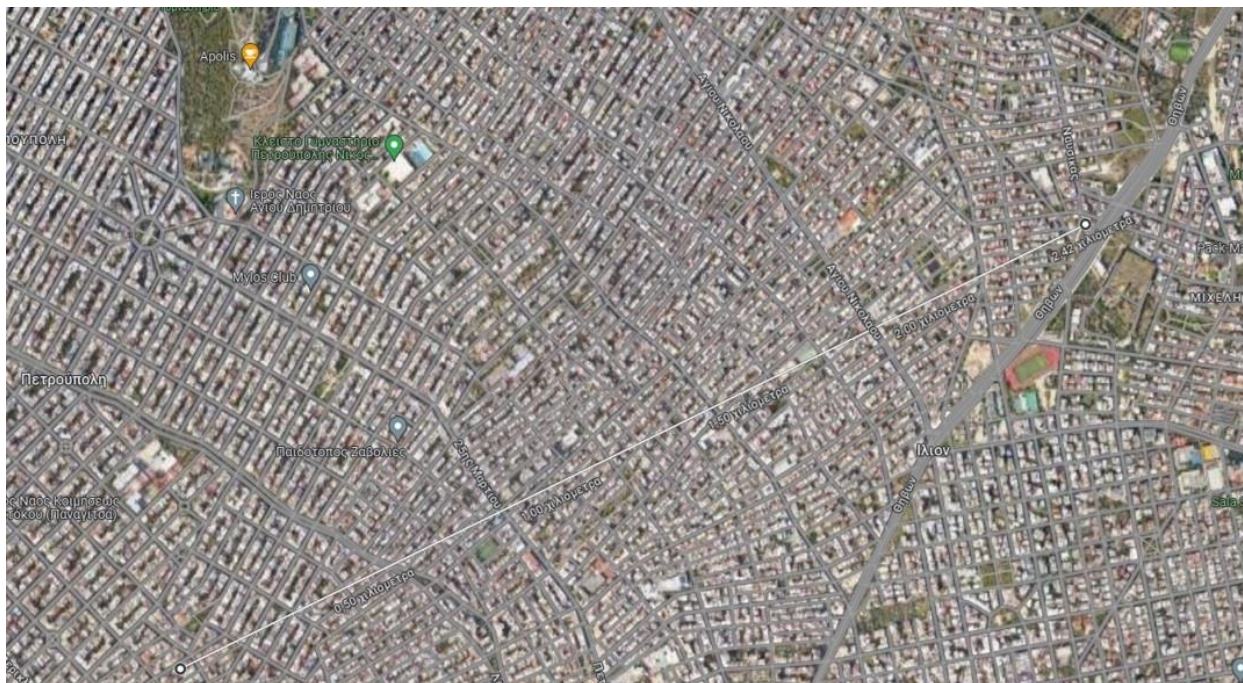

Εικ. 30, απόσπασμα χάρτη με σημειωμένες ορατές αρχαιότητες κατά τον 19^ο αι. (Curtius, Kaupert 1895-1903). Επισημαίνεται κατά προσέγγιση η περιοχή της σημερινής Πετρούπολης.

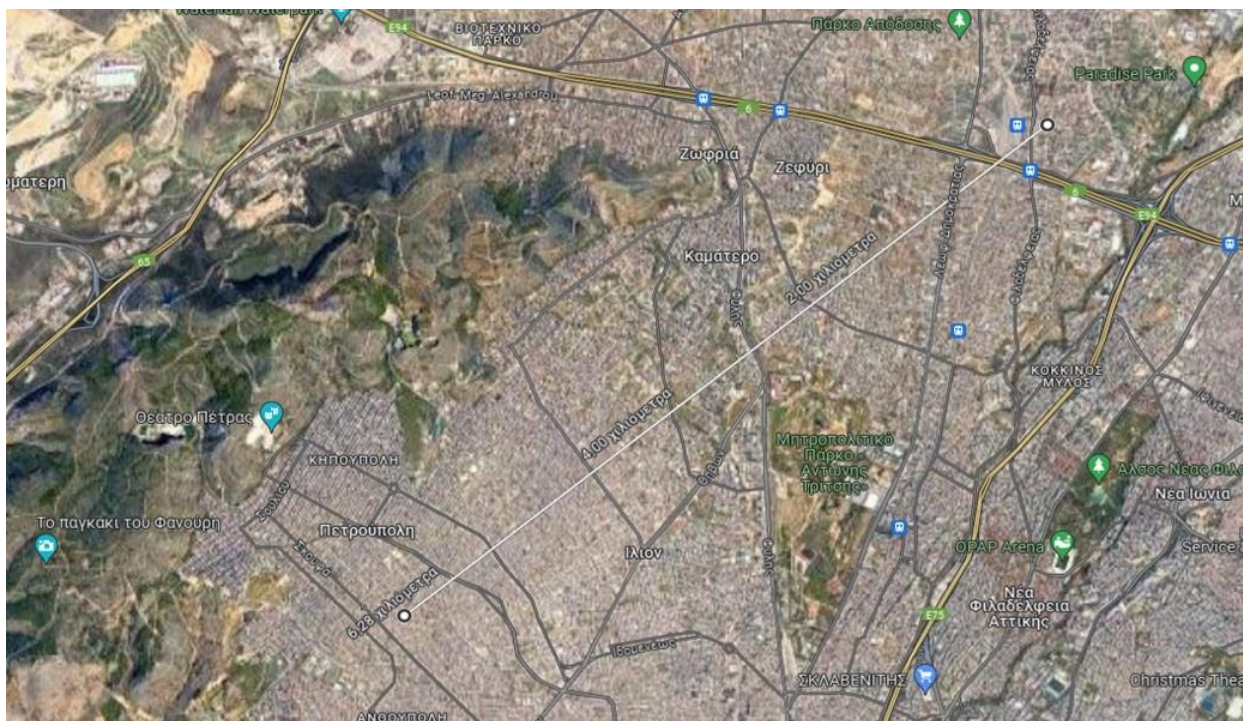
Δεύτερον, η εύρεση του λατομείου είναι σημαντική, γιατί δεν αποτελεί ένα μεμονωμένο και μικρής έκτασης εύρημα όπως είναι οι τάφοι, αλλά όπως έχει ήδη αναφερθεί, πρόκειται για μια άθικτη εγκατάσταση και μάλιστα μιας δραστηριότητας που είναι μοναδική μέχρι σήμερα στη συγκεκριμένη περιοχή, σε αντίθεση με τη σύγχρονη εποχή, που απαντούσε πληθώρα λατομικών εγκαταστάσεων (οκτώ στον αριθμό) από το 1946 έως το 1982 (Μηλιώνης 2005, 218-219).

Στον ευρύτερο χώρο δεν έχουν αποκαλυφθεί μέχρι στιγμής άλλα λατομεία. Υπαίθρια επιφανειακής εκμετάλλευσης λατομεία κροκαλοπαγούς λίθου έχουν βρεθεί σε απόσταση περίπου 2,5χλμ. στο Ίλιον στις οδούς Μελέτη Βασιλείου και Σπερχειού (Σκαράκη 2015, 67-68), (εικ. 31) και ασβεστόλιθου σε απόσταση περί τα 6χλμ. στις Αχαρνές στην οδό Θωμά Παλαιολόγου (Γεωργουσοπούλου 2019, Χρονικά υπό έκδοση), (εικ. 32).

Εικ. 31, απόσπασμα δορυφορικού χάρτη Google, αρχαίο λατομείο στο Ίλιον 2,5χλμ από το λατομείο της Πετρούπολης.

Εικ. 32, απόσπασμα δορυφορικού χάρτη Google, αρχαίο λατομείο στις Αχαρνές 8χλμ από το λατομείο της Πετρούπολης.

Τέλος, ο ορεινός όγκος του Αιγάλεω, εκτός από το οικοδομικό υλικό που προσέφερε, φαίνεται ότι έπαιξε σημαντικό ρόλο στην άμυνα της Αθήνας κατά την κλασική αρχαιότητα. Ο πύργος-φρουκτωρία, του 4ου αι. π.Χ., γνωστός στη βιβλιογραφία ως The Aigaleos Tower (Jones, Sackett and Eliot 1957, 174-175), τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα του οποίου είναι ακόμα ορατά στην κορυφή Ζαχαρίτσα σε υψόμετρο 452μ, είχε κατασκευαστεί με σκοπό να μεταφέρονται μηνύματα από τα δυτικά προς την Αθήνα και το αντίστροφο, καθώς και να εποπτεύεται η ευρύτερη περιοχή.

Συνοψίζοντας, το λατομείο που αποκαλύφθηκε και ανασκάφηκε θα πρέπει να αποτελεί τμήμα μιας μεγαλύτερης σε έκταση εγκατάστασης, όπως προκύπτει από το ότι εκτείνεται εκτός ορίων εκσκαφής σχεδόν προς όλες τις κατευθύνσεις, ενώ αντίθετα δεν αναπτυσσόταν σε βάθος (επιφανειακή λατόμηση). Οι τεχνίτες της περιοχής είχαν εκμεταλλευτεί για την εξόρυξη των λατομικών πετρωμάτων τις εκάστοτε επικρατούσες γεωμορφολογικές συνθήκες του χώρου και τις ιδιαιτερότητες των κοιτασμάτων.

Η εξαιρετικά καλή διατήρηση των επιφανειών του λατομείου δηλώνει την περιορισμένη διάρκεια χρήσης του, που όμως είναι καίρια για την άντληση πληροφοριών σχετικών με τη μέθοδο εξόρυξης που χρησιμοποιήθηκε (περιμετρικές αύλακες με φωλεές σφηνών). Είναι σημαντικό να προχωρήσει στο μέλλον η μελέτη, σχετικά με την ανάλυση και ταυτοποίηση των λίθων, με τα εργαλεία εξόρυξης που χρησιμοποιήθηκαν, την εγκατάσταση των εργοταξίων, και τα δίκτυα μεταφοράς των λίθων σε όμορους δήμους που θα εμβαθύνουν τις γνώσεις μας ως προς στην τεχνολογία της αρχαιότητας.

Τα κινητά ευρήματα, που περισυλλέχθηκαν από τον χώρο του λατομείου χρονολογούνται στους ύστερους κλασικούς-ελληνιστικούς χρόνους (τέλη 4ου αι. π.Χ.-τέλη 3ου αι. π.Χ.), και σε συσχέτιση με τα μέχρι σήμερα αρχαιολογικά τεκμήρια που προέρχονται από θέσεις του ευρύτερου χώρου, μαρτυρούν την ανθρώπινη παρουσία και τις ανθρωπογενείς δραστηριότητες στην Πετρούπολη κατά τους κλασικούς και ελληνιστικούς χρόνους (μέσα 5ου αι. π.Χ. έως τέλη 3ου αι. π.Χ.).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βάκουλης, Θ., 2000. Λατομεία μαρμάρου στην αρχαία Μακεδονία και προσδιορισμός προέλευσης μαρμάρινων έργων. Διδακτορική διατριβή. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Bessac, J. C., (επιμ.). 1996. *La pierre en Gaule narbonnaise et les carrières du Bois des Lens (Nîmes): histoire, archéologie, ethnographie et techniques*. Journal of Roman Archaeology, Suppl. Series No 16. Ann Arbor (Michigan): An International Journal.

Γιαννοπούλου, Μ., 2011. *Οι πίθοι του ελλαδικού χώρου*. Αίγιο, 4-9 Απριλίου 2005. Πρακτικά Ζ΄ Επιστημονικής Συνάντησης για την ελληνιστική κεραμική. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού, Στ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Έκδοση του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, σ. 683-696.

Γεωργουσοπούλου, Θ., 2019. Αχαρνές: οδός Θωμά Παλαιολόγου, Ο.Τ. Γ710, Χαραυγή Α΄. Χρονικά υπό δημοσίευση.

- Curtius, E., Kaupert, J., A., 1895-1903. *Karten von Attika: Karten*. Berlin: Dietrich Reimer.
- Chiotis, E., Papadimitriou, G., 1995. Στο: Maniatis, Y., Herz, N., Basiakos, Y., (επιμ.), *Quarrying of Dimensional Stones in the Hellenistic Period at Kefalos Bay on the Island of Kos*. ASMOSIA III Athens: Transactions of the 3rd International Symposium of the Association for the Study of Marble and Other Stones used in Antiquity. Athens: Archetype, p. 7- 11.
- Dworakowska, A., 1975. *Quarries in Ancient Greece*. Wratislaviae, Ossolineum: Polish Academy of sciences, Institute of the History of Material Culture.
- Ελευθεράτου, Σ., Ορφανού, Β., (επιμ.). 2000. *Η Πόλη κάτω από την Πόλη, Ευρήματα από τις ανασκαφές του Μητροπολιτικού Σιδηροδρόμου των Αθηνών*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού-Ίδρυμα Ν. Π. Γουλανδρή-Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης.
- Goette, H. R., 1991. Die Steinbrueche von Sounion im Agrileza-Tal. *AM*, 106, σ. 201-222.
- Jones, J. E, Sackett, L. H. and C. W. J., Eliot, 1957. Το Δέμα: A Survey of the Aigaleos-Parnes Wall. *BSA* 52, p. 152-189.
- Κοκκορού-Αλευρά, Γ., 1992. Τα αρχαία λατομεία μαρμάρου της Νάξου. *ΑΕ*, 131, *Μελέται*, σ. 101-127.
- Κοκκορού-Αλευρά, Γ., Ειρ. Πουπάκη και Αλ. Ευσταθόπουλος, 2010. *Αρχαία ελληνικά λατομεία: οργάνωση χώρου και εργασίας, τεχνικές λατόμησης και λάξευσης, τρόποι μεταφοράς, κόστος, διασπορά και χρήση λίθων*. Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.
- Κοκκορού-Αλευρά, Γ., Ειρ. Πουπάκη, Αλ. Ευσταθόπουλος και Α. Χατζηκωνσταντίνου, 2014. *Corpus αρχαίων λατομείων. Λατομεία του ελλαδικού χώρου από τους προϊστορικούς έως τους μεσαιωνικούς χρόνους*. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Κορρές, Μ., 1994. *Από την Πεντέλη στον Παρθενώνα*. Αθήνα: Εκδοτικός οίκος «Μέλισσα».
- Κουκουβού, Α., 2010. Λατομεία πωρόλιθου στην περιοχή της αρχαίας Βέροιας. Μελέτη για τη λατομία οικοδομικού λίθου στην αρχαιότητα. Διδακτορική διατριβή. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Κουκουβού Α., 2012. *Λίθον Λατομείν. Από τα λατομεία των Ασωμάτων Βέροιας στα οικοδομήματα των Μακεδόνων Βασιλέων. Μελέτη για την εξόρυξη πωρόλιθου στην αρχαιότητα*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κορνηλία Σφακιανάκη.
- Λιάγκουρας, Α., 1972. Πετρούπολις. *ΑΔ*, 27, *Χρονικά Β1*, σ. 155-156.
- Μηλιώνης, Α., 2005. *Η Πόλη της Πέτρας*. Αθήνα: Δήμος Πετρούπολης.
- Ναλπάντης, Δ., 2003. *Ανασκαφή στο οικόπεδο του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού στη Θεσσαλονίκη. Ταφές και ευρήματα*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού, Δημοσιεύματα του Αρχαιολογικού Δελτίου αρ. 85, Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.
- Ορλάνδος, Α., 1955-1960. *Τα υλικά δομής των αρχαίων Ελλήνων και οι τρόποι εφαρμογής αυτών κατά τους συγγραφείς, τας επιγραφάς και τα μνημεία*. Αθήνα: Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, αριθ. 37.

Ορλάνδος, Α., Τραυλός, Ι., 1986. *Λεξικόν αρχαίων αρχιτεκτονικών όρων*. Αθήνα: Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, αριθ. 94.

Παπαβασιλείου, Κ., 1986. *Γεωλογικός χάρτης της Ελλάδος (1:50.0000)*. Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών.

Rotroff, S., I., 1997. *Hellenistic Pottery. Athenian and Imported Wheelmade Table Ware and Related Material*. The Athenian Agora. Results of Excavations Conducted by the American School of Classical Studies at Athens, Volume XXIX. Princeton, New Jersey: The American School of Classical Studies at Athens.

Σκαράκη, Β., 2015. Δήμος Ιλίου. Έργο ΕΣΠΑ «Διάνοιξη Λεωφόρου Θηβών από την οδό Αγίου Νικολάου έως τη Λεωφόρο Φυλής». *ΑΔ*, 71, *Χρονικά Β1α*, σ. 67-68.

Τζιλιγκάκη, Ε., 2014. Τα αρχαία λατομεία της Κρήτης. Διδακτορική διατριβή. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Traill, J., 1975. The Political Organization of Attica: A Study of the Demes, Trittyes, and Phylai, and their Representation in the Athenian Council. *Hesperia Suppl.*, XIV.

Traill, J., 1986. *Demos and Trittyes: epigraphical and topographical studies in the organization of Attica*. Toronto: Athenians, Victoria College.

Waelkens, M., P. De Paepe and L., Moens, 1990. Στο: M. True and J. Podany (επιμ.), *The Quarrying Techniques of the Greek World*. Marble, Art Historical and Scientific Perspectives on Ancient Sculpture. April 28-30 1988. Papers delivered at a Symposium organized by the Departments of Antiquities Conservation and Held at the J. Paul Getty Museum. Malibu, California: The J. Paul Getty Museum, σ. 47-72.

ΑΙΓΙΔΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού

ΧΟΡΗΓΟΙ

ΤΕΧΝΙΚΟ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΤΗΡΙΟ
ΕΛΛΑΔΑΣ

ΟΜΙΛΟΣ ΤΕΕ ΤΕΡΝΑ

ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ

ΜΕΓΑΡΟ
ΜΟΥΣΙΚΗΣ
ΑΘΗΝΩΝ